

LATVIEŠU IEVĒROJAMĀKIE DIRIGENTI

Iloņa Būdeniece

Teodors Reiters

I DIRIGENTA CEĻŠ UZ MŪZIKU

Bērnības takas

Teodora Reitera dzīves ceļš sākas 1884. gada 11. - pēc jaunā stila 23. martā, Ļaudonas pagasta "Muižniekos". Nākamā latviešu mūzikas mākslas lielmeistara ģimenes likteņu gaita ir sarežģīta, pat dziļi traģiska. Tēvatēva izcelsmes saknes meklējamas Vācijā: Šlēsvigas - Holšteinas apkārtnē, bet, meklējot labākas peļņas iespējas, vecais Reiters nonācis Vidzemes vidienē. Savu dēlu Ernestu (Teodora tēvu) viņš izmācīja par kurpnieku, taču puisim tas nav bijis pa prātam. Būdams patstāvīgs un lepns, viņš sameklēja sev citu nodarbošanos, proti, mežsarga darbu Ļaudonas muižā. Visu iekopa ar savām rokām - gan māju, gan tīrumus, gan saimniecības ēkas.

It kā viss izdodas lieliski, pat ieguva "Muižnieku" titulu. Bet tomēr Ernesta Fridriha dzīve nav bijusi laimīga. Pāragri mirušas divas sievas, atstādamas kuplu pēcnācēju pulciņu. Trešā sieva - Muižnieku jauniņā kalpone Anna (dzimusi Aizelksne), savam nepilnus sašdesmit gadus vecajam vīram pēkšņi nomirstot, zaudē apgādnieku arī trīsgadīgajam pastarītim Teodoram. Un tā Anna paliek viena ar kuplo bērnu pulku. Bet kaimiņos dzīvo strādīgais Vanagu Andžs, kam daiļā Anna jau sen prātā un arī rūpīgi iekoptie Muižnieki liekas vilinoši. Tā mājās ienāk izdarīgs, bet ļoti stingrs un raksturā dzelzains patēvs. Un mazā Teodora jau tā daudzo pusbrāļu un pusmāsu saime vairojas.

Stingrais patēvs mazo Teodoru gribēja izaudzināt par kārtīgu darba vīru. Bet zēnam jau no agras bērnības interesēja māksla un citas zinības. Interesi par mūziku, folkloru un citām gudrībām Teodors mantojis no savas mātes un tēva. Anna Reitere bija apveltīta ar skaistu un dzidru balsi. Dziedājusi mazajam zēnam tautasdziesmas un baznīcas korāļu smeldzīgās melodijas, stāstījusi pasakas, teikas un citas tautas gudrības.

Teodora tēvs - Ernests, būdams darba ikdienā visīstākais zemes kopējs, tajā pašā laikā izjutis romantisku aicinājumu tiklab uz grāmatām, kā arī citām garīgām vērtībām. Īpaši uz mūziku. Bijis cītīgs baznīcā gājējs, kaut vēlāk atklājies - galvenokārt tāpēc, lai vietējam ērgelniekam dažkārt izlūgtos atļauju pamīt ērģeļu plēšas un tad - jau pēc dievvārdiem - arī pašam ērģeles paspēlēt... Ne jau velti "Muižnieku" drēbju skapī glabājās mirušā tēva vijole, ko viņš mājās un arī godos bija it veikli spēlējis. Ļaudonieši sadzīvē simpātisko Ernestu labprāt uzņēmuši arī vietējā jauktā kora dziedoņu pulciņā. Dažbrīd viņš pat palīdzējis skolmeistaram mācīt balsis un sapņojis par diriģēšanu.

Mazais Teodors jau agrā bērnībā nevienu nemudināts ātri iemācās spēlēt sava tēva vijoli. Bet patēvs puikas vijoļspēlēšanu nav pacietis, jo “Muižnieku”plašajai saimei kā vasaru, tā ziemu vienīgais likums ir darbs. No mirušā Reitera mantoto vijoli patēvs kādā dusmu brīdī pat likvidēja... Par laimi, māte un viņas brālis - Teodora krusttēvs Aizelkšņu onkulis - Reiteru jaunākā pārstāvja muzikāli romantiskās noslieces sapratuši un visiem spēkiem atbalstījuši. Kaut arī ne atklāti, tomēr pietiekami stingri turējušies pretī Vanagu Andža racionālajai audzināšanas metodei. Krusttēvs pat kādā ciemošanās reizē uz “Muižniekiem” atveda jaunu melnā, lakotā kastē gulošu brūngani gaišu un samtaini skanīgu vijoli. Tā teodoram bija pati dārgākā dāvana visā pamatskolas mācību laikā. Kopā ar saviem muzikālajiem pusbrāļiem izveidoja tā saukto “Reiteru kapelu”. Bez tās bija grūti iedomājamas jebkuras ļaudoniešu godības.

Muzikālās iemaņas, mātes dziedātās dziesmas un stāstītās pasakas raisa Teodora radošo fantāziju. Viņš cenšas apgūt visu laukos pieejamo lasāmvielu, vispirms jau ģimenes relikviju - Bībeli, dažādu gadu kalendārus, vecās un jaunās avīzes, vēlāk - no pagastskolas aizņemtās grāmatas. Bet patēvam Teodora grāmatu lasīšanas kāre liekas vistīrākā laika nosīšana...

Bet, spītējot visam, Teodors pēc pagastskolas beigšanas pāris ziemas mācās draudzes skolā. Lai gan par mācību turpināšanu nav pat ko sapņot. Pārāk lielas ir “Muižnieku” dzimtas vajadzības, lai Teodors varētu atļauties studijām tērēt līdzekļus. Patēvs turas pie pārliecības, ka puikam jāizmet no galvas visas dumjās iedomas par grāmatu gudrībām, muzikanta niekošanos, augstajām studijām. Bet kādā atklātības brīdī ar asarām acīs Teodors atzinās savam skolotājam, ka viņu vilinot kā vijole, tā vēl neapgūtās ērģeles. Bezgala sajūsminot kordziedāšana. Viņam neesot lielāka dārguma par grāmatām, par sapņiem mācīties tālajās skolās, vārdu sakot, tas viss, ko nīstin nīda un “Muižnieku” sadzīvē ik brīdī centās izdeldēt neiejūtīgais, racionāli domājošais patēvs.

Tā aizrit topošā diriģenta bērnības un jaunekļa dienas - kā pelēcīga, nemīlīga rīta migla... Kā iegrozīsies dzīve tālāk?

Mācību un studiju laiks

Teodora skolotājs Augusts Nesaule saprata jaunekļa vēlmes un novērtēja viņa talantu. Viņš nesavtīgi palīdzēja Teodoram realizēt savus sapņus. Augusts Nesaule tālredzīgi palīdzēja zinātkārajam jauneklim sagatavoties iestājek sāmeniem Pleskavas skolotāju seminārā, pareizi aptverot, ka no turienes muzikālajam puisim pavērsies perspektīva tālākajai izglītībai (pats Augusts Nesaule bija šī semināra nesenais absolvents, varbūt tāpēc uzdrošinājās tik izšķiroši izlemt turpmāko sava talantīgā audzēkņa likteni). Luterāņiem tur bija lieliskas iespējas apgūt ērģeļspēli, padziļināti mācīties mūzikas teoriju. Līdzās parastai semināra programmai iegūt iemaņas arī improvizācijā, harmonijā, korāļu un tautas melodiju aranžēšanā. Tā Ļaudonas draudzes skolotāja vadībā Teodors Reiteris veiksmīgi sagatavojās iestājek sāmeniem seminārā. Apdāvinātais jauneklis ne tikai izturēja iestājparbaudījumus, bet arī ieguva “kroņa” stipendiju, kuru piešķīra Pleskavas semināra apdāvinātākajiem audzēkņiem. Tā nākamais latviešu kora mākslas lielmeistars tautskolotāja diplomu varēja sev iegūt bez dārgās mācību maksas.

Ritēja mācības, ko Augusts Nesaule atbalstīja gan morāli, gan bieži vien arī materiāli. Bet vasaras brīvdienās pieredzējušais pedagogs deva iespējas savam jaunajam, apdāvinātajam māceklim izmēģināt spēkus palīgskolotāja darbā, izvingrināt roku ērģeļspēlē. Skolotājs deva iespēju atraisīties arī skolas kora diriģenta mācībās. Vecie ļaudonieši un skolotājs Augusts Nesaule atceras, ka pirmo reizi Teodors Reiters skolēnu - dziedātāju - priekšā savas neparasti spilgtās muzikālās dotības varējis pārbaudīt kādā romantiskā 1902. gada pavasara dienā Drikšņa ezera uzkalniņā. Mazie ļaudonieši dziedāja ar lielu aizrautību un dziesmas jūsmīgi un muzikāli plūda cita pēc citas. Interesanti, ka nākamais Dziesmu svētku virsdiriģents debitē tieši brīvdabas koncertā!

1905. gada pavasarī Teodors Reiters saņēma tautskolotāja tiesības un divdesmitviengadīgais jauneklis kļuva par Ļaudonas draudzes otro skolotāju. A. Nesaule nodeva daļu no kora lietām sava talantīgā - nu jau kolēģa ziņā. 1906. gadā Ļaudonas Viesīgās biedrības namā notika Teodora Reitera publiskā debija. Koncerts kļuva par notikumu, ko nebeidza pārrunāt vēl ilgu laiku. Interese par pievilcīgo un apdāvināto diriģentu izplatījās vēja spārnēm. Repertuāra izvēlē viņš bija neparasti prasīgs un nepiekāpīgs. Viņš korim piedāvāja iespējami grūtāko, taču labāko no labākā: Jurjānu Andreja, Jāzepa Vītola darbus, latviešu mūzikā tikko sevi pieteikušo Emiļa Melngaiļa, Emīla Dārziņa, Alfrēda Kalniņa kora mūziku. Un tā kopā ar spilgtākajām tautasdziesmu apdarēm uz mūžu mūžiem palika diriģenta uzmanības degpunktā. Šajā laikā mērķtiecīgi brieda un stiprinājās jaunā mākslinieka muzikālās gaumes augstie kritēriji.

Ļaudonas jaunatnei patika enerģiskais un stingrais dziedāšanas skolmeistars. Viņš prata bērņus ieinteresēt, pārliecināt un aizraut. Šis laiks deva būtisku pamatu tālākajai jaunā un talantīgā diriģenta izaugsmei un karjerai.

1907. gadā pēc kāda koncerta pie Teodora pienāca nepazīstams kungs un piezīmēja, ka viņa vadītais J. Vītola Beverīnas dziedonis esot labi atskaņots un viņš domājot, ka vajadzētu braukt uz Pēterpils konservatoriju studēt mūziku. Minētais kungs bija Pēterpils konservatorijas ērģeļu klases audzēknis, turienes latviešu draudzes ērģelnieks un kora diriģents Jānis Turss. Viņa pamudināts, jaunais Teodors iesniedza lūgumu Pēterpils konservatorijā, pievienojot arī apliecinājumus par 1905. gadā absolvēto Pleskavas skolotāju semināru. Jauneklis nepārprotami cenšas iet Emīla Dārziņa, Alfrēda Kalniņa un citu mūziķu pēdās, uzsākdams studijas profesora Luija Homiliusa ērģeļu klasē. Bet sākumā Teodoru tomēr vilināja vijolnieku karjera. Viņš mēģināja kārtot iestājeksāmenu vijoles specialitātē pie armēņu izcelsmes profesora - Jāzepa Vītola drauga - Ovanesa Nalbandjana, bet neveiksmīgi.

Pēterpils toreiz, pirms Pirmā pasaules kara, pēc sava garīgā pulsa bija viseiropeskākā krievu pilsēta. Mākslas dzīve mutuļot mutuļoja. Viss bija tik interesants. Tur notika viss - izcilu profesoru lekcijas filozofijas jautājumos, literāri vakari ar debatēm par veciem un jauniem rakstniekiem, gleznu izstādes cita aiz citas, lielā, varenā un neizsmeļamā mūzikas pasaule! Teodors Reiters atceras:

Pēterpils intensīvā mūzikas dzīve bija mūsu, nedaudzo latviešu, lielā laime, tā augstākā no visām skolām, kas mūs darīja garā bagātus, audzināja mūs vistīrākajā mūzikas gaumē; tā bija mūsu studiju laika visskaistākā daļa.

Mācību gaitas konservatorijā ritēja uz priekšu arvien sekmīgāk. Tomēr materiālie apstākļi nebija viegli un vasaras brīvlaiks tika gaidīts ar lielu nepacietību. Bet smago materiālo apstākļu dēļ

Teodors Reiters 1909. gada rudenī uz konservatoriju neaizbrauc. Otreizējo studiju atsākums notiek 1910. gada rudenī un turpinās bez pārtraukuma septiņus gadus - līdz 1917. gadam. Šis laiks iedalās it kā divos atšķirīgos posmos: pirmais - mācību gadi līdz pasaules karam, kad T. Reiteram pārliecināti izdodas līdzsavrot savus akadēmiskos pienākumus konservatorijā ar plašu muzikālo praksi dzimtajā Ļaudonā. Otrajā posmā mūziķim studiju un materiālās eksistences jautājumi jārisina līdz pat 1917./18. gada sezonai. Šajos smagajos kara un revolūcijas apstākļos ar visu jātiek galā pašam.

Atgriežoties otrajam studiju cēlienam 1910. gada rudenī, tpošais diriģents vēl neilgu laiku mācās vijoļspēli pie profesora O. Nalbandjana. Tāpat cītīgi apgūst ērģeļspēli, lai gan ērģeles ir tikai kā tilts uz citiem mērķiem - uz diriģenta zizli. Šo trāpīgo novērojumu jau toreiz samanījis profesors J. Vītols. Nākamais diriģents intensīvi studē gan harmoniju, polifoniju (profesoru Vasilija Kalafati un Anatolija Ļadova klasēs), gan instrumentāciju (profesors Maksimilians Šteinbergs), kā arī formas mācību pie profesora J. Vītola.

Šis studiju periods iezīmējas ar īpašu radošu aktivitāti un pacilātību. Teodors Reiters pievēršas arī kompozīcijai un pat dzejai. Izmēģinājis spēkus vokālajās miniatūrās un pieredzējis savu pirmo a cappella kora sacerējumu publikācijas (A. Jurjāna un J. Vītola rediģētajā RLB Mūzikas komisijas kora dziesmu X burtnīcā, 1914. g.).

Sākot ar 1914. gada rudeni T. Reiters savu studiju un praktiskās darbības virzienus koncentrēja pretim vienam vienīgam - nu jau galvenajam - diriģenta meistarības apgūšanas mērķim. J. Vītols jau agri iesaista T. Reiteru sava Pēterburgas Latviešu dziedāšanas biedrības jauktā kora dalībnieku saimē, bet 1914. gadā viņš kļuva par profesora asistentu šajā korī, kur veica nozīmīgu darbu.

Pateicoties J. Vītola labvēlībai un tālradzībai, T. Reiters pieredz savu kordiriģenta debiju Krievijas galvaspilsētā. Tas jau ir zināms pagrieziena moments visā topošā mūzikas darbinieka tālākajā mākslinieciskajā izaugsmē. K. Zariņš par 1914. gada 26. janvāra koncertu atceras:

Programmā bija tukša vieta. Likās, ka gadījies kāda kļūme iespiešanā. Kad koncerta pirmā daļa bija paveikta, nolaida priekškaru, kas parasti netika darīts. Varēja just, ka aiz nolaištā priekškara kaut kas notiek, un publika ar ziņkāri vēroja, kas nu būs. Pats Jāzeps Vītols, noslēpumaini smaidīdams, apsēdās pirmajā rindā. Kad priekškars atkal pacēlās, ieraudzījām sarindojušos vīru kori. Tā priekšā nostājās mans paviršais paziņa - spurainais jauneklis Teodors Reiters. Tikko viņš bija ieņēmis diriģenta vietu, Jāzeps Vītols sāka dedzīgi aplaudēt. Meistaram sekoja arī publika, zināms, gan vēl pavēsi, jo nevarēja paredzēt, kas sagaidāms. Šie aplausi bija avanss par lielajiem mākslas baudījumiem, ko vēlākos gados Reiters riekšvām sniedza latviešu mūzikas mīļotājiem.

Savukārt Jānis Zālītis recenzijā Dzimtenes Vēstnesī raksta: Par debitējošā jaunā vīru kora priekšnesumiem, cik to labā izdošanās atkarīga no Vītola jaunā kora asistenta T. Reitera, varu tik labu teikt. Noklausoties visās trijās nelielās dziesmiņās, jāpriecājas, ar kādu mīlestību un izpratni tās bija iestudētas. [...] visās bija vēlamā noteiktība, ritmu spirtums un saprātīgs, rūpīgi pārdomāts tēlojums. [...] Vienīgi jaunajam aizrautīgajam diriģentam būtu vēlamas vispār mērenākas kustības, to pārmērības, it sevišķi, ja tā varētu teikt, mūzikas bēguma momentos, visvairāk traucējošas ar savu it kā neatlaidīgi saskrūvēto sajūtu ārējo demonstrēšanu. Jāņa Zālīša lietpratīgais spriedums sasauca arī ar citu diriģenta darbības sākotnējo gadu snieguma vērotāju teikto. Tā diriģents A.

Lesnieks liecina, ka kādā koncertā pa gaisu aizlidoja ne vien zizlis, bet arī temperamentīgā diriģenta aproces, tāpat neretu reizi zižļa straujais, plašais mājiens izsitis priekšā stāvošām dziedātājām notis no rokām laukā.

Interesanti šos dokumentus papildināt ar vēl kādu citātu - fragmentu no Teodora Reitera vēstules savam skolotājam A. Nesaulem, kuru raksta pāris nedēļas pēc minētā koncerta. Ziniet, es tagad vairāk kā nekad sevim ticu un ticu savām spējām. Uz to mani pamudināja mūsu koncerts Pēterburgā.[...] Es tagad ļoti ticu, ka varbūt manī ir kaut kas vairāk kā dažā citā, kas attiecas uz diriģēšanu. Nekad es to tā nebiju atzinis no sirds. Un tā es iešu, cik vien spēku būs, savam uzdevumam pretī!

Jau studiju laikā T. Reitera diriģenta darbībā iezīmējās trīs virzieni: kordiriģēšana, simfoniskā orķestra vadība un operu iestudējumi. Mūzikas kritika mudināja jauno diriģentu biežāk stāties ne tikai kora, bet arī simfoniskā orķestra priekšā. Tas atbilst arī paša T. Reitera visdziļāk slēptajām vēlmēm. Daļēji tās veicina intensīvi izvērstās studijas profesora Nikolaja Čerepņina speciālajā klasē, kad, mācību programmu pildot, topošajiem diriģentiem regulāri jāsaģatavo konservatorijas studentu simfoniskā orķestra un kora apvienotie priekšnesumi. "Uguns kristības" šajā amplitūdā jaunais censonis pieredz jau 1914. gada 6. decembrī Pēterpils Tautas namā. Pakāpeniski viņš tiek iesaistīts konservatorijas operas klases izrāžu vadībā, 1916./17. gada posmā nākot klajā ar Dž. Rosīni Seviljas bārdziņa, N. Rimski-Korsakova Čarā līgavas un P. Čaikovska Jevgeņija Oņegina veiksmīgi novadītām izrādēm. Pēdējā ir arī jaunā diriģenta diplomdarbs, ar kuru viņš 1917. gada pavasarī beidz Pēterburgas konservatorijas prof. N. Čerepņina speciālo klasi.

II RADOŠĀ DARBĪBA NACIONĀLAJĀ OPERĀ

Teodors Reiters - Latvijas Nacionālās operas direktors

1918. gadā darbību uzsāk J. Vītola idejiski un T. Reitera muzikāli vadītā "Latvju operas" privātrupa. 15. septembrī notiek pirmais simfoniskais koncerts, gūstot negaidītu atsaucību un uzmanību Rīgas sabiedrībā. Bet jau tā paša gada 15. oktobrī izskan R. Vāgnera Klīstošā holandieša pirmizrāde, kas kļūst par nākotnē gaidāmās Nacionālās operas vēstures aizsākuma lappusi. Un tajā kā pirmais ierakstīts teātra muzikālais šefs - diriģents T. Reiters kopā ar režisoru D. Arbeņinu un dekoratoru J. Kugu.

T. Reiters devis nesavtīgu un nenovērtējamu ieguldījumu mūsu Nacionālās operas izveidē un attīstībā, būdams galvenā diriģenta un vairākkārt arī direktora postenī. T. Reitera diriģenta devums - pāri par pussimt skatuves darbu muzikālo iestudējumu. To gadu Nacionālā opera, pateicoties tieši T. Reitera aktivitātēm, tur savās rokās arī Latvijas simfoniskās mūzikas dzīvi. Tieši Baltā nama pajumtē atraisās un uzplaukst T. Reitera operu, baletu un simfonisko koncertu diriģenta darbība.

Nozīmīga kļūst Nacionālās operas 1919./20. gada sezona, kuras atklāšanā izskan R. Vāgnera Tanheizers T. Reitera vadībā. E. Brusubārda par šo notikumu raksta: Ko vēl pirms dažiem gadiem sapņot neiedrošinājāties, to tagad redzam jau piepildāties. Nenotika ārējās svinības, netika teikti skaļi vārdi, bet redzējām pastrādātu darbu, lielu darbu, un šis darbs teicami paveikts. [...] Mūsu apdāvinātais diriģents T. Reitera, meistarīgi izvezdams "Tanheizera" uvertīru un ar ugunīgu temperamentu izpildīdams bakhanāli, kā arī ar slavējamu izpratni vadīdams visu operu, sasniedzis atkal jaunu triumfu. No šī laika Baltais nams sāk veidoties un augt par vienu no visnozīmīgākajiem latviešu muzikālās kultūras centriem. Gadu gaitā mainās diriģenti, bet T. Reitera ir viens no stabilākajiem un noturīgākajiem latviešu opermākslas veterāniem. Teātris un Reitera koris ir Maestro vienīgās īstās mājas. Ne velti Baltā nama 15 gadu jubilejas dienās diriģents atklāti pasaka: Man personīgi opera kļuvusi mīļāka par visu. Tur esmu savu dzīvi, savas spējas, savus nervus ielicis, esmu darījis, ko varējis. Opera bijusi viss manas dzīves mērķis, tā ir mana sirdslieta vēl šai stundā.

Maestro ieguldījums Latvijas Nacionālās operas vēsturē vērtējams no diviem aspektiem. Viens no tiem - T. Reitera kā **trupas administrācijas pārstāvis - direktors**.

Kopš "Latvju operas" atgriešanās Rīgā T. Reitera divas sezonas strādā Nacionālās operas divpadsmit vīru kolēģijā, bet 1922. gada 1. aprīlī tiek iecelts par galveno direktoru. Vadošajā postenī Maestro veiksmīgi noturas četras sezonas - līdz 1926. gada 6. martam. Šis laiks iezīmīgs ar neparasti lielu izrāžu skaitu. 1922./23. gada sezonā operā pavisam skan 27 skatuves darbi. No tiem 10 - pirmizrādes. 1923./24. gada sezonā attiecīgi - 25 un 8, 1924./25. - 29 un 8, bet 1925./26. - 34 un 8. Pēc Otrā pasaules kara šī kvantitāte palikusi nesasniegta. Arī izrāžu kvalitāte ar katru sezonu augusi, par ko liecina recenzentu liecības 20.-30. gadu Latvijas periodikā.

LNO direktors A. Kviesis, T. Reitera un J. Mediņš (1922) T. Reitera direktora darbības pirmajā reizē plašo repertuāru kopā ar Maestro savās rokās tur abi galvenā diriģenta palīgi - Jānis Mediņš un B. Valle. Direktoram nav nekas pretī, ja savus spēkus pie operas diriģenta pulks grib izmēģināt vēl citi kolēģi. Savukārt simfoniskajos sarīkojumos tiek nemitīgi gādāts, lai blakus latviešu diriģentiem varētu iepazīt V. d'Endī, G. Fitelbergu, O. Frīdu, R. Hāgeli, R. Kajanusu, S. Karpentīni, N. Maļko, M. Šteinbergu, V. Volfu un citas ārzemju slavenības.

T. Reitera direktora un galvenā diriģenta otrreizējais darbības posms ir no 1931. gada 12. februāra līdz 1934. gada 10. augustam. Trīsarpus sezonu laikā T. Reitera kopā ar saviem kolēģiem prot nostiprināt teātra prestižu ar intensīvu pirmizrāžu klāstu. 1931./32. gada sezonā tas sasniedz latviešu operkatuves vēsturē vēl nepieredzētu skaitli - 11. Pavisam šajā periodā Baltā nama operu, operešu un baletu pirmuzvedumi aptver 31 izrādi. 14 no tām pieder pašam T. Reiteram.

T. Reitera direkcijas laiks raksturīgs ar nesavtīgu rūpēšanos par nacionālā oriģinālrepertuāra bagātināšanu. Direktors rada vislabvēlīgākos apstākļus Jānim Mediņam, lai viņam savus diriģenta pienākumus būtu iespējams apvienot ar operkomponista darbību. Tieši T. Reitera laikā atklātībā nāk J. Mediņa opera Dievi un cilvēki (1922), Uguns un nakts viendaļīgā redakcija (1924). Mudinājumus un rosinājumus dāsni saņem arī Alfr. Kalniņš, E. Melngailis.

T. Reitera mūža devuma latviešu operkultūrā otrs - pats nozīmīgākais aspekts ir viņa Nacionālās operas ilggadējā **diriģenta darbība**.

Mērķtiecīgi sadarboties ar daudziem pazīstamiem režisoriem, T. Reiters sava diriģenta darba divdesmit sešu gadu laikā iespēj sagatavot vismaz 60 operu, trīs baletu un vienas operetes pirmizrādi. Tādu radošo intensitāti Nacionālajā operā līdz pat šodienai nav parādījis neviens diriģents. Blakus tam - neskaitāmi simfoniskie koncerti, Reitera kora nemitīgie latviešu un cittautu mūzikas vērtību atklājumi, vairāku Dziesmu svētku virsdiriģenta pienākumi un sadarbība ar neskaitāmu novadu Dziesmu dienu kopkoriem. Visi šie fakti ļauj runāt par T. Reitera darba spēju fenomenu, par viņa muzikālo ieceru gigantisko vērienu un savu plānu nepieklāpīgu realizāciju.

Bet šāda darba intensitāte var atstāt nelabvēlīgu iespaidu uz izrāžu kvalitāti. Laika distance starp pirmizrādēm dažkārt ir neiedomājami īsa. Tā 1923. gada 24. februārī T. Reiters nāk klajā ar R. Štrausa Salomi. Bet jau pēc mēneša viņa vadībā skan muzikālā satura ziņā gluži pretējais O. Nikolai Jautro vindzoriešu uzvedums. J. Zālītis pēc izrādes raksta: Nesen noklausījušies Štrausa "Salomi" ar tās drudzainajiem mūzikas dārdiem, jau vakar atkal bijām aicināti uz citu novitāti, kuras gars un gaume jūdzēm tālu no pirmāk minētās. [...] Vajadzīgs ilgstošs sistemātisks darbs. Turpretim steigšanās ... palaikam savienota ar zināmu paviršību un gala iznākumā viņš. [...] Bet ar katru nākamo sezonu arvien biežāk mūzikas kritika uzsver T. Reitera māksliniecisko izaugsmi.

T. Reitera iestudēto operu repertuārā iekļaujas gan latviešu komponistu oriģināldarbi, gan krievu mūzikas vērtības, gan Rietumeiropas opermākslas šedevri.

Latviešu komponistu oriģināldarbu iestudējumi skaitliski nav lieli, bet mūsu mūzikas vēsturē palikuši dziļi nozīmīgi. Maestro pirmais darbs šai novadā ir Jāz. Mediņa Vaidelote (1927). Tās pirmizrāde kļūst par lielu notikumu, bet vairāk mūsu operas mākslinieku saime pie šīs partitūras nav atgriezusies. T. Reiters iestudējis arī Alfr. Kalniņa Salinieku otro redakciju Dzimtenes atmoda (1933) un operu Baņuta jaunā redakcijā, kā arī M. Jansona operu Tobago (1939).

Krievu mūzikas vērtības T. Reiters iepazīs jau kopš Pēterburgas studiju laikiem. Bet šī līnija operdiriģenta darbībā nav vadošā - no visiem iestudējumiem tikai 13 ir krievu autoru sacerējumi. Vistuvākā T. Reiteram ir P. Čaikovska daiļrade, kā simfoniskais, tā operu mantojums. Jevgeņijs Oņegins, Piķa dāma, Jolanta, Mazepa - tie ir uzvedumi, kuros diriģenta muzikālās uztveres jūtīgums trīsulo vispatiesīgākajā un dziļākajā pārdzīvojumā.

Nedaudzās T. Reitera sagatavotās krievu skaņražu baletizrādes būtībā ir diriģentam patāls, ne sevišķi saistošs novads. Bet recenzijas par A. Glazunova un N. Rimski - Korsakova partitūru interpretāciju pozitīvi vērtē uzvedumu muzikālā vadītāja precīzos tempus un viņa ritmisko izjūtu, atbalstot jebkura solista dejojumu. Tāpat atzinīgi cildinošas atsauksmes ir par T. Reitera R. Gliera baleta Sarkanā magone iestudējumu.

Rietumeiropas opermākslas pērles ir pati īstākā T. Reitera stihija. Mākslinieka repertuārā itāliešu, vācu, franču, čehu nacionālās skolas pārstāvētas ļoti dāsni. T. Reiters ir pirmais, kas šīs lielās partitūras atklāj latviešu skatītājam.

T. Reitera repertuārā ir vairāki Rietumeiropas opermākslas paraugi, kuri pēc Otrā pasaules kara mūsu Nacionālajā operā vairs nav skanējuši (Ž. F. Halevī Žīdiēte, L. van Bēthovena Fidelio, Š. Guno Romeo un Džuljete, P. Maskanji Īrisa, K. Sen-Sansa Samsons un Dalila u.c.). Šādu partitūru

vidū vēsturiski nozīmīgākā ir L. Janāčeka Jenufa - T. Reitera pēdējais operiestudējums Latvijā (pirmizrāde 1944. gada 9.februārī).

T. Reitera pašas augstākās operdiriģenta radošo sasniegumu virsotnes veido R. Vāgnera muzikālo drāmu iestudējumi. Rīga ir arī ģeniālā vācu skaņraža jaunības pilsēta. Visas Vāgnera operas teātrī tika iestudētas pēc Maestro ierosinājuma. Debitēdams ar Klīstošo holandieci, turpinādams ar Tanheizeru, T. Reiters jau 1918./19. gada sezonā pierāda, ka mūsu profesionālā mūzika spējīga sasniegt augstākus līmeņus. Ar R. Vāgnera sarežģīto partitūru dziļu un saprotošu apguvi viņš Latvijas operkultūrai drosmīgi cērt logu uz Eiropu. Un Eiropa it ātri sadzird neatlaidīgā diriģenta darba rezultātus. Jau 1919./20. gada sezonas noslēgumā slavenais Berlīnes muzikālais izdevums Signale fur die Musikalische Welt slavina vāgnerisko tradīciju pārliecinošo pārmantotību Latvijas Nacionālā operas jauno māksliniecisko spēku darbībā, izceļot diriģentu T. Reiteru kā visīstāko Vāgnera apustuli.

No visa R. Vāgnera operu mantojuma T. Reitera repertuārā pārstāvēti seši opusi. Mūzikas kritiķi jau kopš 1918. gada rudens raksta par diriģenta vācu komponista operu iestudējumiem, uzsverot monumentalitāti un simfonisko vērienu. Tad Maestro vēl ir jauns un samērā maz pieredzējis. Kad T. Reiters ķeras pie grandiozās Nirnbergas meistardziedoņu (pirmizrāde 1925. gada 25. martā) realizācijas, mūzikas publicisti prasībās kļūst bargāki. J. Graubiņš uzsver T. Reitera pārziņā esošās muzikālās puses trūkumus - orķestris R. Vāgnera partitūras grandiozitātei ir skaitliski neliels, trūkst stīdzinieku. Pēc kritiķa domām, Latvijas Nacionālā opera Meistardziedoņiem vēl nav nobriedusi... Dažos citos preses izdevumos kopvērtējums ir labvēlīgāks un T. Reiters vairāk uzticas tieši šiem profesionālajiem spriedumiem. Apliecinājums tam ir pēc astoņiem gadiem sagatavotais šīs pašas partitūras jaunuzvedums, kad diriģentam izdodas atraisīt visas iespējamās muzikālās kvalitātes. J. Graubiņš atzīst: Atjaunojumama tomēr nācis klāt viens ļoti vērtīgs pluss: tautas skatu grandiozitāte, pievienojot Nacionālās operas korim vēl Reitera kori. Reitera kora līdzdalība Nacionālās operas izrādēs ir viens no Maestro lieliskākajiem jauninājumiem, kas zīmīgs tieši viņa Vāgnera iestudējumiem.

Trīsdesmitajos gados T. Reitera autoritāte Vāgnera operu iestudējumos kļūst neapstrīdama. Lūk, fragments no J. Poruka recenzijas "Loengrīns jaunā tērpā...": Izrādes smagumu nesa diriģents T. Reiters. Ar patiesu prieku varam sacīt, ka viņš bija pirmais vīrs starp izpildītājiem. Ar retu suģestiju, iedziļināšanos, pārdomātu uzbūvi viņš vadīja orķestri, kori, solistus. Skaidras iezīmējās vadošās līnijas. No ēteriskās priekšspēles līdz beidzamajam operas akordam viņš turēja visus (arī klausītājus) savās rokās.

J. Zālītis recenzē Tanheizera 1932. gada iestudējumu: T. Reiters gādājis par rūpīgi pārstudētu "Tanheizera" uzvedumu, devis muzikālā un skatuviskā ziņā impozantu veidojumu, kas cienīgi atbilst Vāgnera mākslas tikumiem un tradīcijām. [...] Viss tuvināts tam veidam, kas pazīstams Vāgnera mākslas mītnē Baireitā.

Teodors Reiters iestudēja arī pašu dižāko un komplicētāko R. Vāgnera operu - Parsifals. Iestudējums kļūst visai tālākai Nacionālās operas vēsturei par neaizsniegtu virsotni (pirmizrāde 1934. gada 14. martā). J. Zālītis uzskata, ka šis spožais uzvedums ar savu garīgumu paralizē visu to tukšības žulgumu un pliekanību, kas līdz šim svinējusi dzīres mūsu mākslas templī. [...] "Parsifāls"- tā ir lielā šķīstīšanās diena Nacionālajā operā."Parsifāla" uzveduma visus muzikālos

pavedienus savās rokās tur Teodors Reiters. [...] Iestudējums pieskaitāms pilnīgākajiem, kādus diriģentam līdz šim izdevies sniegt. Orķestris, solisti, kori, saliedēti vienā veselā kopveidojumā, rada spēcīgu, disciplinētu vienību.

Kāds tad Teodors Reiters palicis savu laikabiedru - operas solistu, koristu un citu teātra darbinieku atmiņās?

T. Reiters mēģinājumos daudz lika atkārtot katru grūtāku vietu partitūrā. Aizrautīgs pēc sava temperamenta, viņš muzicēšanas procesā iedegās. Dažkārt žestos bija pat pārlietu izšķērdīgs, nesavaldīgs, taču nekad - vienaldzīgs. Kad partitūrā nāca kāda vieta, kas viņam bija sevišķi mīļa, to neslēpa un iejūsmināja arī pārējos. Iestudējot skaistākos kora ansambļus, diriģents gluži pārvērtās, jo kora dziedāšana un diriģēšana viņam bija sevišķi dārga.

Pret solistiem darba procesā T. Reiters bija stingrs līdz despotismam, bet arī pacietīgs. Pirms izrādēm viņš teātrī ieradās viens no pirmajiem. M. Brehmane - Štengele atceras, kā T. Reiters būrās partitūrās, visu gribēja līdz pēdējam kārtīgi izstrādāt, neko nemīlēja darīt pavisam. Dziedone atzinīgi novērtē diriģenta rūpes par vērtīgu repertuāru, īpašo interesi par R. Vāgneru, no kura partitūru grūtuma viņš nekad nav baidījies.

Teodors Reiters bija neatlaidīgs un prasīgs. T. Reitera sasniegums latviešu operateātra pirmajos darbības gados un arī tālākajā gaitā ir apbrīnas cienīgs.

III SIMFONISKĀS MŪZIKAS DIRIĢENTS

Teodora Reitera debija rīdzinieku priekšā kā simfoniskās mūzikas diriģentam notiek 1918. gada 15. septembrī Latvju operas atklāšanas koncertā (tagadējā Nacionālajā teātrī). Kaut orķestra sastāvs vēl tikai veidojas, kaut nestabilas ir atsevišķas instrumentu grupas, kaut jaunā un vēl tomēr mazpieredzējušā Maestro temperaments reizumis pāršauj pār strīpu, mūzikas kritiķi Latvju operas 1918./19. gada sezonas daudzsološo ievadījumu uzņem ar sajūsmu un cieņu. Koncertā klausītājus piecē latviešu komponistu darbi - Alfr. Kalniņa Dziesma par dzimteni, J. Vītola uvertīra Sprīdītis, Jāņa Mediņa un J. Zālīša solodziesmas un citi. Ar šo koncertu tad arī aizsākas regulārie simfoniskās mūzikas koncerti.

Pēc atklāšanas koncerta seko "Latvju operas" simfonisko koncertu cikls, kura visus septiņus koncertus vada T. Reiters, katram koncertam izvēloties jaunu, patstāvīgu, atbildīgu programmu. Bet 1919. gada 19. janvārī T. Reitera vadībā aizsākas regulārie Tautas koncerti - operateātra simfonisko koncertu cikls.

Kā izriet no preses materiāliem, 1918./19. gada koncertsezonā T. Reiters vismaz 14 reizes stājies simfoniskā orķestra priekšā. 1919./20. gadā šādu uzstāšanos ir vismaz pāris desmiti, bet vēlāk ar Nacionālās operas simfoniekiem vēlas strādāt arī citi diriģenti - gan pašmāju, gan ārzemju mākslinieki. Diemžēl 20.-30. gadu aktīvajā simfoniskās mūzikas koncertdzīvē Maestro prioritāte samazinās. Bet ja nerodas koncertiespējas Nacionālajā operā un Radiofonā, diriģents dodas uz Liepāju. Tur vietējā Filharmonija vasaras sezonās meistarū gaidīt gaida. Ne mazums iespēju paver

arī simfoniskie sarīkojumi Jūrmalā, uzstāšanās Rīgas dārzos. Vairākkārt diriģentu ciemoties pie saviem orķestriem aicina arī ārzemju koncertfirmas. Šādās turnejās T. Reiters vienmēr ved sev līdzi vismaz vienu latviešu komponista partitūru. Viņš pārsteidz cittautu publiku ar jaunākās paaudzes autoru novitātēm. Īpaši spoža šajā ziņā ir T. Reitera ciemošanās Kauņā (1935. gada 5. martā), kad izskan V. Dārziņa Pirmais klavierkoncerts paša komponista sniegumā.

T. Reiters savā simfoniskās mūzikas diriģenta darbības laikā atskaņojis vismaz 131 skaņdarbu. Diriģenta uzmanības lokā pirmām kārtām ir latviešu simfoniskās un vokālās simfoniskās oriģinālmūzikas popularizēšana. Repertuāra centrā ir latviešu kantātes: A. Jurjāna, J. Vītola, Alfr. Kalniņa klasiskie opusi, ar Reitera kori un simfonisko orķestri sniegtie P. Barisona, J. Graubiņa, J. Ķepīša, Jāņa Mediņa, Jāz. Mediņa, J. Norviļa un citu autoru pirmatskaņojumi. To virsotnē ir L. Garūtas un A. Eglīša kantāte Dievs, Tava zeme deg - Otrā pasaules kara gadu šedevrs.

T. Reitera atskaņoto latviešu autoru instrumentālo partitūru klāstā jāizceļ viņam tuvais E. Dārziņa Melanoliskais valsis, J. Vītola svīta Dārgakmeņi, Jāņa Mediņa Pirmā svīta un vairāki citi sacerējumi. Maestro vadībā notiek arī M. Zariņa Fa mažora klavierkoncerta, kā arī V. Dārziņa Otrā klavierkoncerta pirmatskaņojumi.

T. Reiters nereti spēja patīkami pārsteigt speciālistus ar savu suverēno un spilgto skatījumu. Tā, piemēram, vērtējot devīto simfonisko koncertu Nacionālajā operā 1927. gada pavasarī, gan J. Cīrulis, gan Alfr. Kalniņš savās recenzijās uzsver, ka Jāņa Mediņa poēma “Zilais kalns” atklājusies nedzirdēti krāšņā skanējumā. Savukārt J. Sudrabkalns pat atļaujas apgalvot, ka zem paša autora vadības šis darbs līdz šim vienmēr ir skanējis daudz haotiskāk un nenozīmīgāk... Laikabiedri atsauksmēs presē uzsver, ka T. Reiters ar lielu smalkjūtību un muzikālo izpratni klausītājiem ļauj pārdzīvot Ā. Ābeles “Vīzijas”, A. Jurjāna “Sēru marša”, J. Vītola simfoniskās uvertīras “Sprīdītis”, simfoniskā tēlojuma “Līgo” un vairāku citu partitūru vērtības.

K r i e v u s i m f o n i s k ā s m ū z i k a s m a n t o j u m u T. Reitera repertuārā pārstāv gan A. Glazunova, A. Ļadova, S. Rahmaņinova, gan S. Prokofjeva partitūras. Īpaši tuva T. Reiteram ir A. Skrjabinas mūzika, iestudējot vismaz sešus izcilā krievu komponista opusus. T. Reiters ir pirmais, kurš rīdziniekiem ļauj iepazīties ar jauno mūzikas pasauli, kāda paveras A. Skrjabinas daiļradē. Lai šo mūziku paceltu tai atbilstošos interpretācijas augstumos, nepieciešama tiklab orķestra sastāva grandiozitāte, kā arī mūziķu pirmklasīga profesionalitāte. Bet T. Reiters riskē, un jauno ceļu meklētājam cildinošus vārdus raksta daudzi divdesmito gadu recenzenti. Vienīgi J. Zālītis nav apmierināts, uzsverot, ka A. Skrjabinas darbu iestudējumi prasa apgrotāku emocionālo tvērumu: [...] Reitera muzikālais tulkojums visumā korekts un nosvērts. It īpaši tehniskā izstrādājuma ziņā. Neatjausts un neizcelts tikai palika Skrjabinas mūzikas galvenais fenomens - neparasti mainīgo ritmu spars, trauksme, reibinošais lidojums un grācija. Tamdēļ arī dažas simfonijas daļas nesniedza veselāka, dziļāk apgrotā pārdzīvojuma. Mēs vairāk priecātos, ja krietnas izdomas vietā diriģents mūs biežāk ielīksmotu ar dzīvāku un patiesāku izjūtu. (par A. Skrjabinas I un III simfonijām).

T. Reiters mūsu muzikālajai sabiedrībai atklāj krievu simfonijas dižgara P. Čaikovska elēģiski dramatisko izjūtu dzīles. Sācis Pēterburgā ar “Jevgeņija Oņegina” liriku, T. Reiters jau 1918./19. gada sezonā nonāk pie sev tik tuvā autora traģiskāko partitūru apguves un drīz vien iegūst pelnītu atzinību kā viens no jūtīgākajiem tā mākslas interpretiem. J. Graubiņš raksta, ka T. Reiteram ir laime vadīt savu mīļāko Čaikovska kompozīciju - simfoniskās poēmas “Frančeska da Rimini” un

Sestās simfonijas - atskaņojumus. Daudz studētajos skaņdarbos Reiters jūtas kā pats savā pasaulē. Ir liriskā melodika, ir spriegā patētika diriģentam tuvas, līdzpārdzīvojamās un līdzizjūtamās. Tomēr mākslinieka modrs arī analizētāja prāts, kas prasa aizrautībā neaizmirst formālo skaidrību un samērību.[..]

R i e t u m e i r o p a s s i m f o n i s m ā T. Reitera radošo interešu loks ir ļoti plašs - no V. A. Mocarta līdz L. van Bēthovenam, no F. Šopēna, F. Lista, H. Berlioza līdz E. Grīgam un J. Sibēliusam, no R. Štrausa un A. Bruknera līdz poļu kolēģim K. Šīmanovskim.

Preses slejās glabājas liecības par F. Lista "Prelūdiju", Dantes simfonijas, H. Berlioza Fantastiskās simfonijas, E. Grīga "Pēra Ginta" abu svītu, R. Štrausa poēmas "Nāve un apskaidrība" un daudzu citu šedevru pārlicinošajiem sniegumiem. 1935. gadā Maestro vada jau pasauleslavenā XX gadsimta poļu komponista K. Šīmanovska autorkoncertu. J. Zālītis par minēto koncertu raksta: Emociju dziļumā un smalkumā, iedvesmas spēkā, īpatnībā grūti saskatīt viņam līdzinieku starp modernās mūzikas lielmeistariem. [...] Darbus it rūpīgi un lietpratīgi iestudējis T. Reiters. Izteiksmes noapaļotības ziņā līdzējuši arī paša autora norādījumi. Orķestris komplikētajā skaņu rakstā labi orientējās un panāca visai disciplinētu spēli.

L. van Bēthovens ir ikviena diriģenta radošo mērķu ideāls. T. Reiteram Bēthovena nemirstīgo simfonisko šedevru lasījumā izdevies rast savu skatījumu. No ģeniālā klasiķa opusiem T. Reitera interpretācijā skanējušās ubvertīras Koriolāna un Leonora, Ceturtā, Piekta, Septītā un Devītā simfonijas. Pie L. van Bēthovena simfonisma lieliskākajiem paraugiem Maestro atgriežas regulāri. Un pateicoties sava rakstura neatlaidībai, izpelnas kritiķu atzinību. Vienmēr prasīgais J. Zālītis par T. Reitera iestudēto Bēthovena Piekto simfoniju raksta: T. Reiters simfoniskajam koncertam ar Bēthovena V simfoniju sagādāja svinīgu, pacilātu noslēgumu. Diriģents simfoniju diriģēja bez partitūras un iztulkojumā apliecināja iedziļināšanos ik posmā, sniedzot tam atbilstošu izteiksmi. Plašais orķestris viņa vadībā spēlēja precīzi, dzīvi niansējot. [...] Arī Devītās simfonijas interpretējumam T. Reiters jau agri rod savu risinājumu, padarot par tradicionālu Reitera kora līdzdalību šī monumentālā meistararba pēdējās daļas uzvedumā. 1932. gadā J. Vītoliņš raksta: Simfoniskās mūzikas laukā Bēthovena Devītās simfonijas uzvedums Nacionālā operā kļuvis par īstu sensāciju. Es nezinu, kur kādreiz tik īsā laikā būtu pieredzēti četri šīs simfonijas atskaņojumi, liekas gan, ka šajā ziņā Rīga būs uzstādījusi rekordu, ko pat Eiropas muzikālām metropolēm diezin vai izdosies pārspēt. [...] T. Reiteram var palikt patīkamā atmiņā, ka viņam ir izdevies realizēt tādu Bēthovena Devītās simfonijas uzvedumu, kas cienīgs vispirmo koncertzāļu vislielākajās metropolēs. Tas vispilnīgāk jāattiecinā uz simfonijas finālu.

Darba stila raksturīgākās iezīmes

Aptverot vienkopus laikabiedru neskaitāmos vērtējumus, atmiņas un izteikumus, iespējams formulēt T. Reitera simfonisko koncertu un skatuves mūzikas diriģenta darba stila zīmīgākās īpašības.

Pirmkārt - tā ir Maestro neremdināmā darba griba, savas radošās dzīves nežēlīga disciplinēšana, nesavtīga visa mūža ziedošana vienīgi mūzikai.

Otrkārt - T. Reiteram piemītošā neparastā muzikālās iejūsmināšanas spēja. Maestro savam repertuāram konsekventi izvēlas tikai tādus opusus, par kuru augsto kvalitāti un vērtību viņš ir pārliecināts. Šo skaņdarbu mēģinājumos, mākslinieciski aizdegdamies un uzliesmodams pats, viņš aizdedzina arī pārējos atskaņotājus - orķestrus, korus, solistus. Diriģents prot pārliecinoši iedvest, ka šķietami grūtā partitūra kļūst it brīnumaina tad, kad tā būs godam sagatavota.

Treškārt - pret orķestrantiem diriģents ir dzelzains. Meistars atplaukst tikai strādājot ar vokālistiem vai kori. Tad viņš atkal un atkal uzsver no poēzijas - teksta satura - izaugušā tēla nozīmi, skaņu tēlainībai nepieciešamo frāzējumu un citas svarīgas detaļas. Orķestranti nekā tāda nepieredz. Vecmeistars bez jebkādiem argumentiem prasa atkārtojumu, pats, protams, perfekti zinot, kas vajadzīgs.

Ceturtkārt - koncertu norisē T. Reiterš neko neimprovizē. Viņš dzelzaini pieturas pie tā, kas mēģinājumu procesā jau izstrādāts un izplānots. Partitūras mākslinieks studē savlaicīgi, ar zīmuli atstājot tajās sev vien zināmas atzīmes. Muzikālās dramaturģijas galveno līniju virzība, dinamisko detaļu izkārtojums - viss pakļauts gribasspēka caurstrāvotai prāta kontrolei.

Piektkārt - diriģenta žesta izteiksmes krāsainība. Jaunībā manuālā tehnika, jauneklīgās enerģijas un temperamenta diktēta, metroritmiskos zīmējumus veido samērā plaši, vīrišķīgi skaudrā amplitūdā. Mākslinieciskā brieduma gados rokas kļūst it kā sievišķīgi gleznākas. Mājienu koncentrējas smalkums un līganums.

IV KORA MĀKSLAS LIELMEISTARS

Reitera koris

Viens no spilgtākajiem periodiem T. Reitera muzikālajā darbībā saistās tieši ar divdesmitajiem gadiem, kad viņš nodibina savu kori, kas gadu gaitā izveidojās par izcilu māksliniecisku vienību. Pirmoreiz nosaukums Reitera koris parādījās jau 1916. gadā J. Zālīša recenzijā par latviešu kompozīciju vakaru 26.jūlijā Sestroreckā: Dzīvu interesi sacēla Reitera kora (150 dziedātāji) priekšnesumi. Kā oriģināli, tā tautasdziesmas bija izvēlētas ar atzīstamu gaumi un varēja dot skaidru ieskatu par mūsu kora dziesmu literatūru un tautasdziesmu īpatnējo kolorītu. Visu dziesmu izpildījums labi pārdomāts, kontrastu bagāts un valdzinošs. Teicama arī kora disciplīna. Ja šim korim būs lemtas ilgākas dienas, tad, ievērojot tā diriģenta neatlaidību un patiesu, ideālu darba prieku, mēs drīz vien varēsim lepoties ar to, un tas katrā laikā godu darīs ne vien pašu sētā, bet arī ārpus tās.

Tātad Reitera kora saknes meklējamas jau Pēterburgā, kur veidojās diriģenta personība, auga pieredze un iezīmējās izpildījuma pamattradīcijas, kas tālāk tika attīstītas jau Latvijā.

Latvijā šai laikā kori izrādīja tikai vājas dzīvības zīmes. Kora dziedāšanu tradīciju atdzimšanā galvenais nopelns ir jaunajam Reitera dibinātajam kolektīvam. Tas notiek 1920. gadā. Minētā gada 9. februārī laikrakstā Jaunākās ziņas starp slejām parādās sīkā drukā tikko samanāms Uzaicinājums. To parakstījis Diriģents - Teodors Reiteris: Uz Rīgu pārnākdams, biju nodomājis nodibināt kori, bet spējās pārmaiņas Rīgas politiskā dzīvē neapsolīja vēlamos panākumus, kamdēļ arvien vēl biju spiests sava lolotā nodoma izvešanu. Tagad nu, ievērojot vispārējo nomierināšanos un nožēlojamo ieilgušo sastingumu senāk tik bagātajā Rīgas kora dzīvē, griežos ar lūgumu pie personām, kuru aktīva līdzdalība, pateicoties viņu muzikalitātei, apsola vēlamos panākumus, pieteikties laipni atvēlētā 1. vidusskolas zālē Troņmantinieka bulv. 8 trešdien, 11. februārī, un piektdien, 13. februārī, no plkst. 8-10 vakarā. Ir nodomāts sarīkot plašu kora koncertu, kura programmā ietilptu mūsu komponistu šeit vēl neuzvesti jaunākie darbi.

Uz noklausīšanos kopumā ieradās ap 300 dziedātgrībētāju. Viņus iepazīstot, netika jautāts ne par sabiedrisko atāvokli, ne politiskajiem uzskatiem. Galvenais - vai ir muzikālie dotumi. Rezultātā jaundibinātajā vienībā reģistrēti 212 dalībnieki: 87 soprāni, 63 alti, 27 tenori un 35 basi.

Trešdien, 1920. gada 25. februāra vakarā, tiek likti pamati T. Reitera lolojumam - notiek pirmais mēģinājums drīzumā paredzētajam koncertam. Bez jebkādu sabiedrisko organizāciju atbalsta ir nodibināta privāta vienība, kurai, tolaiku tradīcijas ievērojot, dots tās vienīgā organizatora un vadītāja - Reitera vārds.

Darbības sākumā kora dibinātajam atsevišķo balsu apmācībā palīdz vairāki mūziķi: T. Kalniņš, nākamais kordziesmu komponists V. Ozoliņš, nākamais latviešu profesionālās muzikoloģijas pamatlicējs Jēk. Vītoliņš, nākamais vīru kora biedrības Dziedonis dibinātājs J. Sieriņš. Šī profesionālo mūziķu līdzdalība Reitera korī ir īslaicīga. Pakāpeniski atklājas, ka T. Reiteris mīl strādāt bez kormeistariem. Maestro nevēlas dalīt savus pienākumus ar kādu citu. Zviedrijas reiteriešu pārstāvis A. Vītoliņš saka: Žēl, nebiju jau es vienīgais, kurš vecmeistara vadībā mīļu prātu apgūtu kordiriģenta iemaņas. Pats par sevi saprotams, ka neviens no mums materiālos labumus neprasīja. Bijām gatavi darboties tikai vērtīgās prakses vārdā. Bet Maestro savai radošā darba "virtuvei" pat tuvumā nelaida... Tā nu iznāk, ka garajā mākslinieka mūžā T. Reiteris n e t i e š i ietekmējis daudzus latviešu mūziķus, bet t i e š o skolnieku - diriģentu - viņam ne Rīgā, ne Stokholmā diemžēl nav.

Reitera kora debija notiek 1920. gada 21. maijā Latvijas Nacionālajā operā. Tā kā diriģents ar savu operiestudējumu un daudzo simfonisko sarīkojumu panākumiem paspējis iekarot klausītāju simpātijas, tad interese par nevienam vēl nepazīstamā Reitera kora uzstāšanos ir milzīga. Afīšas un sludinājumi sola ievēribas cienīgu programmu, un tā patiešām ir stilistiski viengabalaina, muzikāli saturīga, latviska...

Pirms kara daudzu kora koncertprogrammās par tradīciju kļuva atsevišķu solistu (vokālistu, instrumentālistu) uzstāšanās, kas ļauj koristiem atpūsties. Bet T. Reiteris šo principu lauž. Viņš uzskata, ka viss jāveic pašiem. Koncerta programmu diriģents sakārto trīs daļās. Tajā iekļauti sava laika izcilākie autori, ievēribas cienīgākie skaņdarbi - pavisam 16 kompozīcijas. Maestro rūpīgi pārdomājis programmas secību, caurvijot un noapaļojot visa priekšnesuma muzikālo formu ar E. Melngaiļa pilnskanīgajiem sacerējumiem.

E. Brusubārdas Reitera kora debijas vērtējums: Ar savu pirmo koncertu Nacionālā operā jaunais koris iekaroja drošu stāvokli. Plaša un labi noskaņota programma... valdzināt valdzināja klausītāju no sākuma līdz beigām. [...] Diriģents un koris nebija pūles taupījuši, lai sasniegtu mākslas gatavību. Mūsu tautas dziesmu pārles: drastisko "Lokatiesi, mežu gali", viegli šūpojošo "Ozolīti, zemzarīti", senlatvisko "Ai, kad es būtu zinājusi", veselīga dzīvesprieka pilno "Bārenītes slavināšanu" E. Melngaiļa apstrādājumā un vienmēr valdzinošo Daugavas laivinieku dziesmu "Pūt, vējiņi" A. Jurjāna harmonizācijā dzirdējām īsti priekšzīmīgā izpildījumā. Arī E. Melngaiļa mistisko "Senatni", graciozo "Mēness starus stīgo" un dziļi izjusto, komponista labāko, bet grūtāko dziesmu "Rekviēms Nr. 1" nodziedāja ar smalkjūtību un pacilātību ... Pirmo reizi dzirdējām A. Kalniņa skaisto, klusi sērīgo "Divi gāju balodīši" un svēta nakts miera apdvesto "Ūdens rožu vainags". Abas dziesmas koris izpildīja ļoti atzīstami. Modernās mūzikas pasaulē klausītājus ieveda J. Zālīša "Pie koklētāju kapa" un "Bīķeris miroņu salā". Šīs oriģinālās dziesmas stipri atšķīrās no pārējām ar moderno harmonizāciju. Neskatoties uz to, ka dziesmas stipri grūtas izpildīšanai, kas sevišķi sakāms par pēdējo, koris nodziedāja teicami. A. Jurjāna reliģiozo "Uz augšu!" un J. Vītola asprātīgo un īpatnējo "Karalis un bērslapīte", sevišķi pēdējo, koris nodziedāja ārkārtīgi labi. E. Dārziņa cilvēces ilgu un sāpju dziesmas "Cīānas bērni" un "Sapņu tālumā" bija atradušas spīdošu izpildījumu. Koris ne vien laimīgi tika pāri šo dziesmu "zemūdens akmeņiem", bet arī izcēla viņu sapņu skaistumu un dzīves traģismu.

Cienījamais diriģents T. Reiters, pateicoties savam temperamentam un lielai darba mīlestībai, ar kori sasniedzis opzīlinošus panākumus. Tik smalki izstrādāts priekšnesums un niansēšana, kādu dzirdējām, pie mūsu korim līdz šim nebij sastopama. Vispārīgi koncerts uzskatāms par sevišķi labi izdekušos.

Savukārt vērtīgais recenzents Jēk. Vītolinš konstatējis, ka jau ar sava kora pirmajiem soļiem T. Reiters ļauj saprast, ka vokālās izteiksmes ārišķīgs spēks un patētisks skaļums, temperamentā forsēts dziedājums viņa kordiriģenta būtībai ir svešs.

Interesanti atzīmēt faktu, ka T. Reiters koncertu laikā nekad neizmanto nošu materiālus. To pašu viņš kategoriski prasa arī no saviem dziedātājiem. Šie principi, krasī atšķirdami reiteriešu uzstāšanos no daudziem citiem Latvijas korim, paliek spēkā visu meistara radošās darbības mūžu (koristiem notis kā izņēmums tiek atļautas turēt rokās tikai lielu vokāli instrumentālu kompozīciju uzvedumos).

Sākumā un arī visos tālākajos darbības gados, reiteriešu repertuārā stabila vieta ir gan daiļākajām A. Jurjāna, Alfr. Kalniņa, E. Melngaiļa tautasdziesmu apdarēm, gan arī visu mūzikas klasiku un jaunāko paaudžu komponistu oriģinālsacerējumiem, īpaši izvērstākas formas balādiskajām partitūrām. Kopš sendienām T. Reitera mākslinieciskajai pārlicēbai atbilstoši un tuvi ir J. Zālīša skaņu opusi.

Reitera kordiriģenta stratēģija: apgūt latviešu klasikā rodamās pārles, vienlaicīgi nemitīgi mudinot savus laikabiedrus - komponistus - uzticēt Reitera korim novitāšu pirmatskaņojumus.

Nevar neatzīmēt neparasto rūpību un atbildības sajūtu, ar kādu tiek sagatavots ikviens koncerts, ikviena uzstāšanās. Nākot klausītāju priekšā kaut ar pāris dziesmiņām, reiteriešu sniegunam

muzikālā virspusība nav raksturīga. Pat nedaudzas vienkāršas kompozīcijas pirms uzstāšanās vēl un vēlreiz tiek mēģinātas un spodrinātas.

Darba stils un tradīcijas

Koristi, kas muzicē, lai saņemtu samaksu, ātri pazaudē priekšnesuma dvēseliskumu, savas mākslinieciskās atdeves patiesīgumu, mēdza teikt diriģents T. Reiters. Un patiesi, reiteriešus kopā saveda nesavtīga ziedošanās dziesmas dailei. Vieglas peļņas, tāpat kā ātras slavas un panākumu tīkotājiem Reitera kora saimē vietas nebija. Daudzi nespēja pierast arī pie kora iekšējās kārtības stingrajiem noteikumiem, kad nopēlumam pakļauta pat neliela mēģinājumu nokavēšana, nerunājot nemaz par to neattaisnotu kavēšanu. Tāpēc reiteriešu rindas no sākotnējiem 212 sarūk līdz 80-90 dziedātājiem.

Reitera kora lielisko māksliniecisko panākumu pamatu pamats ir nesavtīga ziedošanās dziesmai, uzticēšanās sava Maestro radošajiem nodomiem, viņa talanta dievināšana. Spožos sasniegumus veicina reiteriešu ikdienas dzīves mērķtiecīga organizācija. Mēģinājumu apmeklēšanas disciplīnu un dalībnieku reģistrāciju pārziņa katras balsu grupas vecākais - tā sauktais balsszinis. Tiek izveidota valde, kura no diriģenta pleciem novēla visas saimnieciskās un organizatoriskās rūpes. To vada priekšsēdētājs, kuru pirmajos desmit darba gados kā savu vietnieku ieceļ pats Teodors Reiters. Kopš 1930. gada valdes priekšsēdētāju ievēl viss koris. Vēlēti tiek arī pārējie valdes locekļi, sadalot starp viņiem vairākus pienākumus - sekretārs, bibliotekārs, vēsturnieks u. c. Kora darbības ikdienā valdes pārstāvjiem nekādu speciālu privilēģiju nav. Tāpat kā Maestro, arī viņi par savu darbošanos nekādu materiālo atlīdzību nesaņem. Divdesmit četru darbības gadu laikā Latvijā kora valdes sastāvs ir samērā nemainīgs. Sabiedriskajos amatos izvirzīto dziedātāju skaits - neliels. Tas, neapšaubāmi, liecina par kādu būtisku faktu - par reiteriešu iekšējo vienotību, Maestro un viņa dziesmu draudzes māksliniecisko ideālu kopību.

Reiteriešiem pamazām izveidojās arī savas iekšējās sadzīves tradīcijas: kora gadskārtu, Ziemassvētku eglītes svinības, masku balles un pašsacerētu teatrālu uzvedumu izrādes, vasaras ekskursijas. Ar 1924. gada 11. martu tiek aizsākta svinīga solījuma parakstīšanas un kora nozīmītes izsniegšanas tradīcija, kad pirmo reizi Reitera kora svinīgā solījuma grāmatā, sākot ar pašu Maestro, savus parakstus atstāj viņa 54 dziedātāji, kas korī nodziedājuši vismaz gadu. Diriģents un valdes pārstāvji katram koristam piesprauž pēc profesora Riharda Zariņa darinātu krūšu nozīmīti ar zeltā lietiem kora iniciāļiem - RK. Svinīgā solījuma teksts: Reitera kora nozīmi saņemot, es ar savu parakstu apsolos to godam valkāt un augsti turēt kora labo slavu, apzinoties, ka kora gods ir arī mans gods. Es apsolos korī palikt un strādāt līdz pēdējai iespējamībai, sekojot kora gaišai devīzei "Uz augšu!", ziedojot kopējam darbam visas savas spējas un sekmējot kori viņa gaitā uz māksliniecisku pilnību. Reitera kora nozīmīšu saņemšanas un minētā apsolījuma parakstīšanas ceremonija notikusi 12 reizes (pēdējā - 1944. gada 18. jūnijā).

Ar 1924. gada Somijas koncertturneju tiek nodibināts Reitera kora goda biedra statuss. Par pirmo goda biedru pēc Reitera kora koncerta Vīpuros kļūst Viipuri Lauļu Veikot vīru kora diriģents Irjo

Rozendāls, par otro - toreizējais Latvijas sūtnis Helsinkos Kārlis Zariņš. Pavisam ir 14 goda biedru reiteriešu: izcili valstsvīri un sabiedriskie darbinieki Latvijā, Reitera kora draugi un labvēļi no Čehoslovākijas, Polijas, Anglijas.

Kādu reiterieši redz savu Maestro, laikam aizritot? Viens no spilgtākajiem T. Reitera mākslinieciskās personības vaibstiem ir milzīgais darba spars, enerģija, aizrautība, spēja degt un kvēlot, un pat visnogurdinošākajā mēģinājumā drabā aizdedzināt un sajūsmināt savus dziedātājus.

Mēģinājumi notika regulāri trīsreiz nedēļā, bet koncertu priekšvakarā - katru dienu. Ikvienā mēģinājumā T. Reiteris ieradās nevainojami sagatavojies, apliecinot mērķtiecīgu gribu, nelokāmu izturību un darba mīlestību. Balsu mācīšana sevišķi daudz laika no mēģinājuma neaizņēma, jo gandrīz visi koristi prata nošu rakstu. Visvairāk laika tiek veltīts balsu saliedēšanai, dziesmas tēla veidošanai, jo skanējumā taču jājūt dziesmas dvēsele... Tieši šajos meklējumos atklājas T. Reitera diriģenta burvība, viņa maģiskais, suģestējošais spēks. Viņš neļāva vaļu vienkāršam forte vai piano. Katrā dinamiskajā niansē Maestro meklēja dvēseles siltumu, katrā skaņā, akordā - krāsu. Kā diriģents to panāk? Vispirms viņš atkal un atkal skandē dzeju, aicinot visus iedziļināties skaņu gleznā, teksta jēgā, saturā, tad - kā tas attēlots mūzikā. Lūk, reiterieša Valdemāra Zelmena atmiņas:

Diezgan bieži gadījās, ka mēs nevarējām momentāni uztvert un izpildīt diriģenta ieceres. Tad nu viņš pacietīgi skaidroja, pārnesdams muzikālās gleznas literatūras un tēlotājas mākslas pasaulē, centās atsaukt mūsu atmiņā un iztēlē redzētās dabas ainavas dažādos gadalaikos. Tā, piemēram, mācāmies J. Vītola "Sauls svētķi". Alti skaisti izpilda savu sākuma tēmu. Koris tīri un precīzi atsaucas. Bet T. Reiteram tas liekas auksti un formāli: nav atmodināta dziesmas dvēsele. Un viņš nu sāk šausmināties par mūsu vienaldzību, iejūtības trūkumu, par cietsirdību. Arī dabā taču pašalīk esot pavasaris. Vai tiešām mēs neesot pamanījuši to dzidro, pelēki zaļo un maigi silto akvareltoni Rīgas parkos, kas tur radzams tikai pāris dienu gadā? Vajagot taču dzīves skrējienā kādreiz paskatīties arī uz augšu - kā zied koki, kad lapas vēl nav izplaukušas... Dziedam vēlreiz. Un vēl. Beidzot pavasara sauciena akordi sāk skanēt pietiekoši silti, reizē tikko sadzirdami. Lūk, tā - nu jau, pēc meistara domām, akordā tvan pavasara samržas... Beidzot skan tā, kā vajag.

Citai dziesmai ir cita noskaņa. Traģiskajiem tēliem jāmeklē saturam atbilstošas tumšākas tembrālās nokrāsas. Un atkal sākas neatlaidīgi meklējumi. Sīksīki skaidrojumi, lūgumi. Bet tad pēkšņi notiek negaidītais: nē - T. Reiteris nekad mūs nikni nelamāja, nevienu neapsaukāja, mūsu neveiklo dziedāšanu nekariķēja. Kad pacietības mērs bija izsmelts, atskanēja izmisīga dusmu "eksplozija" klavieru vāka aizciršanas veidā. Demonstratīvi uzvilcis mētelī, Maestro metās pa durvīm ārā. Mēs apjukuši, rūgtās pārdomās iegrimuši, pacietīgi gaidījām, kamēr valdes vīri konfliktu nokārtos. Dažreiz pagāja daudzas neziņas pilnas minūtes. Bet beigu beigās T. Reiteris mēģinājuma telpā atgriezās. Darbs tad intensīvi turpinājās tā, it kā nekas nebūtu noticis...

1933. - 1944. gadu koriste Tamāra Evarðsone - Eglāja atceras: Veidodams dziesmu, T. Reiteris aizmirsa visu ap sevi. Likās, ka Maestro mēģinājumu brīžos pilnībā atradās mūzikas varā, tās atveidotajā vidē, laikmetā. Viņa pārdzīvojums piestrāvoja mūs. Gan mēģinājuma zālē, gan ik koncertā tad centāmies, cik labi vien spēdami, lai dziedājumā atveidotu to, ko mūsu daudzajās kopējā darba stundās mūsos bija iedvesmojis diriģents: tvērām latvju tautas dvēseles noskaņas ("Karaļmeita", "Gaismas pils"), domās uzbūrām dabas vizoši šalkojošās trīsas ("Birztaļiņa"), iegrimām mistiskās noslēpumainības un fantastikas varā ("Biķeris miroņu salā"). Visu to T.

Reiters savā aijājāšajā žestā attēloja un ar mūsu, dziedātāju, palīdzību “uzgleznoja” tā, ka, viņa kori kopā ar visiem it kā vienotā elpā muzicējot, trīsas skrēja pa muguru... Un tā tas notika vienmēr. Ne tikai svarīgākajos koncertos, bet arī jebkurā mēģinājumā.

Vērtīgi ieklausīties reiterieša Arnolda Zvaigznes (pēckara gadu profesionāls vokālists un dziedāšanas skolotājs) atmiņu fragmentos:

Viens no nozīmīgākajiem Reitera kora ātras izaugsmes un kora kultūras augstās stabilitātes saglabāšanas faktoriem, manuprāt, noteikti bija Maestro prasme atlasīt savai vienībai pašus piemērotākos dziedātājus. No parasti ļoti daudziem reflektantiem diriģents nežēlīgi un prasīgi izvēlējās tikai nedaudzus. Viņa ilggadējā pieredze un asā dzirde laikam jau pirmām kārtām vadījās pēc kandidāta balss tembrālo dotumu perspektīvas. Jaunajam koristam diriģents pats atrada dziedoņu rindās vispiemērotāko vietu. Atkrita kormeistara vajdzība, jo attiecīgo dziedātāju radniecīgie vokālie dotumi ātri saliedēja balsu grupas. Vokālajās prasībās T. Reiteram noteikti bija sava skola, savi pedagoģiskie prencipi, un rezultātā reiteriešu saime darba gaitā salējās vienā veselā muzikālā ansablī. Daudzi kritiķi Latvijā un ārzemēs mūs pielīdzināja skanīgam orķestrim - lieliskām ērgelēm, uz kurām tik prasmīgi un iedvesmoti “spēlē” Maestro. Tā tiešām bija. Viņš “spēlēja”. Viņš pār mums valdīja. Protams, tad, kad viss svarīgais un rūpīgais dziesmas iestudējuma process bija jau beidzies. Kad stāvējām uz koncertestrādes...

Tādējādi Reitera kora muzikālo sasniegumu pamatu pamats ir tieši paši neatlaidīgākie un vienmēr tik rūpīgie mēģinājumi. Uz tiem Maestro ieradās perfekti sagatavojies. Man viņu gribētos uzskatīt par it kā līdz malām piepildītu trauku, no kura nepārtrauktā straumē lija radošā mākslinieka apziņā jau pilnībā nobriedušā skaņdarba burvības dārgakmeņi. T. Reiters nemaldīgi zināja, kā jāskan katrai frāzei, katram akordam. Pirms viņš uzsāka darbu ar kori, komponista un dzejnieka ietvertais tēls, pārdzīvojumu gradācijas, muzikālās dramaturģijas virzība un tās galvenie akcenti mūsu diriģentam bija iekšēji noformulētilīdz vissīkākai detaļai. Un tikai tad sākās mēģinājums. Interesanti atgādināt, ka T. Reiters savā praksē nekad nelietoja t. s. iedziedāšanās vingrinājumus. Korim it kā bija jābūt gatavam pakļauties vadoņa vēlmēm bez īpašas “iesildīšanās”. Tāpat kā maz laika meistars veltīja atsevišķo balsu studēšanai. Jo arī savas vokālās partijas zināšana - tā reiteriešu rindās bija pati par sevi saprotama lieta. Balsis atsevišķās finesēs apgūvām un slīpējām, visi dziedot kopā. It kā starp citu. Arī tā bija viena no T. Reitera darba stila īpatnībām. Likdams lietā savu fenomenālo dzirdi, pārzinādams ik noti, ik akordu partitūrā, Maestro mūsu kopdziedāšanas laikā mēģinājumos koriģēja kļūdas te vienā, te otrā balsī. Viņš nemaldīgi “pārredzēja” visas kompozīcijas viengabalaino uzbūvi, nepaguris koriģējot atsevišķu elementu kļūmes priekšnesumā. Intonācija, ritmika, dinamika - tas viss summējās ar dīcijas, teksta skaidras deklamācijas - izrunas slīpējumu. Un tā, savstarpēji savijoties, sacementējoties, mūsu koristu uztverē atplauka skaņdarba koptēls. Ik dziesma ieguva savu dvēselisko valdzinājumu.

Interesanti, ka rūpēs par tīru intonāciju T. Reiters nekad neizmantoja s a v u b a l s i. Visi demonstrējumi skanēja uz klavierēm. Maestro prasīja, lai klavieres savā tīrskanībā vienmēr būtu ideālas.

Un tādējādi skaņdarba apguves sākumstadija - tā bija dziedāšana, Maestro vienlaicīgi spēlējot klavieres. [...] Iesākumā diriģents atļāvās pat palēninātu tempu. Nemitīgi mudināja mūs ieklausīties. Ieklausīties klavieru akordu tīrskanā, ieklausīties savā un sava kaiminā balsī,

ieklausīties tālumās esošajās citu balsu virzībās. Tā, vairākkārtieklausījušies, mēs pat nemanījām, ka klavieres nu jau vairs neskan. Ka Maestro “spēlē” uz mums. Pamazām atraisa īsto tempu, sāk veidot visas tēlam nepieciešamās nianšes un tad jau beigu beigās paveic galveno: it kā ielej kopēji radītajā skaņu celtnē dziesmas dvēseli...

Reitera koris koncertēja visās prominentākajās tālaika vietās Rīgā: Nacionālā operā, Latvijas Konservatorijas, Amatnieku biedrības, Lielās, Mazās ģildes, Melngalvju nama zālēs, ar 30. gadu otro pusi arī Latvijas Universitātes Lielajā aulā. Sezonnā koris sniedza vismaz divas a cappella programmas. Koris uzticīgos klausītājus priecēja arī ar garīgās mūzikas koncertiem, kuros blakus a cappella mūzikai skanēja vokāli instrumentālie sacerējumi. Šajā žanrā noteicošās ir Rietumeiropas klasiku oratoriālās partitūras (G. F. Hendeļa, J. S. Baha, V. A. Mocarta, L. van Bēthovena, J. Brāma). Reiterieši koncertē arī citos Latvijas novadu kultūras centros - Alūksnē, Bauskā, Cēsīs, Džūkstē, Daugavpilī, Jelgavā, Koknesē, Ķemeru, Liepājā, Tukumā, Valmierā un citur.

Liela mākslinieciska un vēsturiska nozīme ir T. Reitera vadītā kora līdzdalībai simfoniskajos sarīkojumos (12 reizes) un Nacionālās operas izrādēs: R. Vāgnera Tanheizera, Meistardziedoņu, Loengrīna un Parsifāla iestudējumos, Alfr. Kalniņa Baņutas 1941. gada redakcijas sagatavojumā.

Kopš 1926. gada Reitera koris uzstājas Rīgas Radio raidījumos, bet, sākot ar 1928. gadu, T. Reiteris vada sava kora sniegumu arī daudzu skaņuplašu ierakstos. Savukārt 1931. gads ir sākums kora līdzdalībai skaņu filmās - gan dokumentālās, gan mākslas lentēs.

Tāpat Reitera koris ņēma aktīvu līdzdalību Dziesmu svētku un Dziesmu dienu kustībā: skanīgajos kopkoru sarīkojumos 1922. un 1923. gada vasarā, VI - IX Vispārējo latviešu Dziesmu svētku grandiozajās norisēs.

Ārzemju koncertbraucieni

Viena no Reitera kora visspožākajām vēstures lappusēm ir tā, kura paver kora starptautiskā vēriena rosmes. Izvēršot plašas starptautisko sakaru saites, Reitera koris prasmīgi aprūpē savu ārzemju draugu kora koncertturnejas Latvijā. Ar reiteriešu mīļu atbalstu un gādību Latvijā viesojušies - čehu Kršižkovska koris, somu vīru koris Karjalan Laulu, Vīnes zēnu koris, poļu vīru koris Harfa, ungāru koris Palestrino un Berlīnes skolotāju savienības koris.

Pavisam Reitera koris koncertturnejās devies 11 reizes, saņemot patiesu atzinību un speciālistu sajūsminātas atsauksmes.

P i r m a i s koncertbrauciens notiek 1924. gada maijā. Koris dodas uz Igauniju un Somiju, sniedzot koncertus Tallinā, Helsinkos, Vīpuros un vēlreiz Helsinkos. Tiek sastādīta trīsdaļīga programma ar latviešu komponistu a cappella opusiem, pārstāvējot savas valsts kora literatūras ievērojamākos sasniegumus.

- I daļa: J. Vītols “Gaismas pils”, E. Melngailis “Senatne”, E. Dārziņš “Ciānas bērni”, J. Vītols “Karalis un bērزلapīte”, “Līgai” un “Upe un cilvēka dzīve”.
- II daļa: J. Zālītis “Dārgās ēnas”, “Biķeris miroņu salā”, A. Jurjāns “Uz augšu”, Alfr. Kalniņš “Ūdensrožu vainags”, K. Kažociņš “Kā gulbji”, Alfr. Kalniņš “Šūpla dziesma”, E. Dārziņš “Minjona” un “Sapņu tālumā”.
- III daļa: latviešu tautasdziesmas - E. Vīgnera “Līgotnes”, “Ai, kad es būtu zinājusi” E. Melngaiļa apdarē, “Pūt, vējiņi” un “Čučī, mana līgaviņa” A. Jurjāna apdarē, “Lokatiesi, mežu gali” E. Melngaiļa apdarē, E. Melngaiļa “Bārenītes slavināšana”.

Maestro iestudē arī Igaunijas un Somijas himnas oriģinālvalodās, kā arī pāris somu tautasdziesmu apdares. Visi koncerti noris veiksmīgi un koris saņem pelnītu atzinību, laba vēlējumus un cildinājumus. T. Reiters tiek svinīgi iecelts par Helsinku un Vīpuru kora goda biedru.

O t r a i s koncertbrauciens realizējas 1924. gada decembrī. Koris dodas tepat uz mūsu kaimiņvalsti Lietuvu, lai koncertētu Kauņas pilsētā.

Latvju dziesmas daile sajūsmina klausītāju pārpilno zāli. E. Brusubārda raksta: “Uz publikas vēlēšanos vairākas dziesmas jāatkārto. Dažas sacel vai veselu aplausu vētru. Ar lielu interesi visi klausās mūsu komplicētās oriģinālkompozīcijas, bet visvairāk sajūsminās par latvju tautas dziesmu apstrādājumiem - īpaši liriskā satura dziesmām. “Pūt, vējiņi”, kurai zināma radniecība ar kādu lietuvju tautas dziesmu, palikusi daudziem atmiņā, un to mēģina pakaļ dziedāt.”

Reitera kora spožo ārzemju panākumu nemitīgie liecinājumi Latvijas presē gadu ritumā rada nedaudz maldīgu priekšstatu. Daudziem šķita, ka šie braucieni un koncerti tik tāda izprieca un izrādīšanās vien ir. Tikai paši reitieri zina, kas slēpjas zem šīs it kā šķietami ārējās spozmes - tā ir dzelzaina disciplīna, liela koncertprogrammu sagatavošanas un atskaņošanas slodze. T. Reiters uztverē visas kora starptautiskā vēriena rosmes ir kalpošana Latvijas jaunās brīvvalsts godam un tās mūzikas kultūras attīstībai un slavai.

T r e š a i s koncertbrauciens - 1925. gada maijs/jūnijs. Koris dodas uz Stokholmu, Kopenhāgenu, Londonu un Parīzi.

Sākot ar šo braucienu, reitieri vienmēr rūpējās par skaisti noformētām programmiņu brošūrām vācu, angļu, franču valodās ar visu izvēlēto dziesmu tekstu tulkojumiem, ar kora un diriģenta fotogrāfijām un īsām biogrāfiskām izziņām. T. Reiters sastāda divas variētas programmas, kopskaitā no 26 skaņdarbiem - latviešu kora mūzikas meistaropusiem. Lielāko daļu no skaņdarbiem sastāda jau iepriekšējās koncertturnejās aprobētie opusi. Mēģinājumu disciplīna pirms brauciena ir dzelzaina. Diriģents nemitīgi pārbauda sava kora gatavību, liekot atskaņot repertuāru četratā - pa vienam dalībniekam no katras balsu grupas. Un diriģenta pūles vainagojas ar izciliem panākumiem.

Pēc koncerta Stokholmā J. Akuraters raksta: Zviedri iesila un vairākkārtīgās ovācijās pieprasīja atkārtot “Bārenītes slavināšanu” un Dārziņa “Minjonu”. Ārlietu ministrijas preses nodaļas šefs Hendriksons man teica, ka Stokholma nekad neesot dzirdējusi tik labu kori. Visi apbrīno kora disciplīnu un viengabalainību. Par koncertu lielākā Zviedrijas avīze “Svenska Dagbladet” ievietoja labu atsaukumi. “Dagens Nyheter” lieliska atsauksme. Izceļ Dārziņa mūziku.

“Stockholms Tidningen” par kora balsīm saka, ka soprāni sevišķi augsti un svaigi, bet visskaistākās balsis tenoriem. Avīze nožēlo, ka nebijis vairāk mūzikas entuziastu, kuri būtu gribējuši klausīties šo skaisto kori.

Arī Kopenhāgenā nepalika nepamanīta kora augstā profesionalitāte un mākslinieciskā kvalitāte. Vietējo laikrakstu atsauksmēs lasāms: Ārkārtīga kora kvalitāte, tehnika, disciplīna. Temperamenta bagāts, enerģijas pilns, intonāciju un ritmu ziņā pregnants priekšnesums, kas paceļas mākslinieciskos augstumos. Kora vadītājam T. Reiteram muzikāls skats un izkoptas spējas. Tautas dziesmās skan svaiga muzikālā valoda, tās ir briljanti spodras...

Un tomēr šis koncertceļojums korim izvēršas finansiāli grūts un neveiksmīgs. Pirms brauciena T. Reiters noslēdz līgumu ar nevienam nepazīstamu “Lidvala firmu”, kura apņemas segt visus organizatoriskos izdevumus, pretendējot uz 25% no koncertturnejas peļņas. Diriģents nepamana kādu kontraktā viltīgi definētu punktu: Ja Lidvala ienākums (25%) nesegs visus viņa izdevumus, Reitera koris iztrūkumu apņemas samaksāt. Diemžēl ienākums nespēja segt visus izdevumus... Neviens koncerts šajā turnejā nedeva cerētos ienākumus... Un tā koris vairākus gadus turpināja maksāt parādus.

C e t u r t a i s koncertbrauciens - 1927. gada oktobris. Reiterieši dodas uz Čehoslovākiju, Poliju un Lietuvu, koncertējot Prāgā, Pilzenē, Varšavā un Viļņā.

Čehoslovākijas - Polijas viesturnejai Maestro iestudējis apmēram 20 latviešu komponistu sacerējumus un, turpinot jau iesākto tradīciju, himnas oriģinālvalodās. Programmā iekļauta jau korim labi pazīstamā un iepreikšējos ceļojumos pārbaudītā E. Dārziņa, A. Jurjāna, Alfr. Kalniņa, E. Melngaiļa, J. Vītola un J. Zālīša kormūzika. P. Gruzna liecina: Kora tehniskā gatavība, līdz pilnībai novestā dziesmu interpretācija ar filigrānām niansēm, skaidru tekstu, tīrām intonācijām, nepārspējamu piano visur ļoti imponēja. [...] Pamazām šīs bālās, vēsās sejas kļuva dzīvas, plauka samidā, ziedēja sajūsmā. Un rezultātā - ovācijas, dziesmu atkārtojumi, nebeidzamas piedevas. Koncerta telpas arvienu apmeklētāju pilnas.

Pēc koncerta Varšavā, pasniedzot lauru vainagu, Polijas kora apvienības prezidents profesors Z. Kačinskis saka: Mēs domājam jūs apsveikt tikai pienākuma dēļ. Tagad klaji atzīstamies, ka jūs esat mūs pārliecinājuši. Mēs rotājam jūs lauriem kā augstas kultūras patiesu un izcilu mākslas parādību.

P i e k t a i s koncertbrauciens - 1930. gada maijs. Reitera koris koncertē Varšavā, Poznaņā, Katovicē, Krakovā, vēlreiz Varšavā un Viļņā.

Polijā centrālo un provinces laikrakstu kritiķi neskopojas ar atzinīgām atsauksmēm, cildinājumiem un uzslavām. Pēc koncerta Varšavas konservatorijā Kurjer Warszawski raksta: Visi elementi, kas raksturo ideālu vokālo vienību, piemīt Reitera korim. Vispusīga dziedāšanas kultūra, koristu mākslinieciskā izjūta, balsu saskaņotība atstāj harmoniska instrumenta iespaidu. Šo instrumentu T. Reiters pārvalda ar izveicību un izpratni. Pārliecināts par savu dziedoņu ritma un intonācijas nemaldību, viņš no katra priekšnesuma uzbur mūzikas plastikas vienību, izdaiļotu ar izsmalcinātām dinamiskām niansēm. [...] Par latvju dziedoņu lielisko skolu liecināja J. Vītola dziesmas “Gaismas pils” apbrīnojamais izpildījums bez diriģenta.

S e s t a i s koncertbrauciens - 1930. gada jūlijs. Reitera koris dodas otrreizējā ceļojumā uz Zviedriju, koncertējot Stokholmā. Koris divreiz uzstājas Starptautiskajā izstādē zviedru brīvdabas muzejā Skansenā. Te skan plašs Latvijas dienu simfoniskās mūzikas koncerts, kurā T. Reiters vada Stokholmas mūziķus, atskaņojot gandrīz divu stundu garu reprezentācijas programmu: Ā. Ābeles, E. Dārziņa, A. Jurjāna un J. Mediņa opusus. Kora sniegumam diriģents izvēlējies vislielākos panākumus guvušo vokālo miniatūru daļu.

Avīzes Jaunākās ziņas speciālkorespondents, rakstnieks K. Ieviņš par īsās viesošanās lielajiem paākumiem raksta: Kā pagāja Latvijas dienas Stokholmā? Kā veicās Reitera korim? Triumfs! Triumfs! Šīm divām latvju dienām Stokholmā ir milzīga nozīme: tūkstošiem liela ļaužu bara priekšā mēs uzstājāties ar savām garamantām. Un Stokholmā tagad ir saplūduši ļaudis no visām pasaules malām. Ja Latviju gribēja darīt pasaulē drusku vairāk pazīstamu, tad īstā vieta bija te. Un šo uzdevumu Reiters ar savu kori godam veica.

S e p t ī t a i s koncertbrauciens - 1934. gada maijs/jūnijs. Reiterieši koncertē Varšavā, Brno, Vīnē, vēlreiz Varšavā un Viļņā. Koris 70 dalībnieku sastāvā ceļojumu uzsāk 24. maijā. Jau 25. maijā notiek koncertpārraide Varšavas radiofonā, pēc kuras Reiters saņem uzaicinājumu piedalīties vēl vienā raidījumā, korim ceļojot mājup. Nākamā koncertā - 26. maijā - kora sniegumu pavada vētrains ovācijas, publikas neviltota sajūsma un nemitīgi atkārtojumu pieprasījumi. Rezultātā paredzēto 16 dziesmu vietā atskaņotas 25 kompozīcijas.

Arī Vīne Reitera kori sagaidīja un uzņēma ar tādu pašu atsaucību un sajūsma. Netika taupīti aplausi, bravo un bis saucieni. Kopā ar piedevām un atkārtojumiem programmā paredzēto 15 kompozīciju vietā publika izlūdza 34 dziedājumus. Vīnes laikraksts Reichspost raksta, ka vecā mūzikas pilsēta Vīne 29. datumā piedzīvoja muzikālu sensāciju.

T. Reiters par ceļojumu izsakās: Koncertceļojums šoreiz izdevās teicami. Visur lieliska uzņemšana, vislielākā pretimnākšana... Vīnes koncertā bija tik ārkārtīgi muzikāla publika, kādu grūti nāksies atrast citā pilsētā. [...] Pavisam uzstājāties 5 atklātos koncertos un 3 radio koncertos. Koncerti visur bija ļoti apmeklēti... Arī materiālajā ziņā ceļojums laimīgi izdevies...

A s t o t a i s koncertbrauciens - 1936. gada marts. Koris viesojas Čehoslovākijā, Austrijā, Ungārijā un Polijā. Pirmo koncertu Reitera koris sniedz Nimbarkā, tad Čehoslovākijas galvaspilsētā Prāgā. Pēc tam seko neaizmirstams vakars Vīnē. Neaizmirstams ar to, ka solistei K. Bērziņai Ā. Ābeles apdarināto Es maitiņa kā rozīte nākas dziedāt trīs reizes. Pēc Vīnes koris dodas uz Budapeštu, bet atpakaļceļā vēl iegriežas Varšavā, kur norisinās viens no svarīgākajiem notikumiem - piedalīšanās latviešu mākslas izstādes atklāšanā.

D e v ī t a i s koncertbrauciens - 1937. gada oktobris/novembris. Koris dodas uz Vāciju, sniedzot sešus atbildīgus koncertus: Berlīnē - Dziedāšanas akadēmijas Bēthovena zālē, Leipciģā - konservatorijā, Hamburgas Musikhalle un Kēnigsbergas Stadthalle. Berlīnes radio studijā korim ir īpaša uzstāšanās. Neliels koncerts izskan arī Berlīnes preiķpilsētas rūpnīcā.

Koncertturnejai pat ir īpaša nozīme abu valstu attiecību veidošanā. Laikrakstā Jaunākās ziņas lasām: Taisni tie laikraksti, kas agrākos mēnešos dažu labu reizi par Latviju un latviešiem rakstīja ne gluži tā, kā mēs to varētu vēlēties, latviešu mākslai veltī visiskaistākos vārdus. No tā secinājums,

ka šis latviešu dziedātāju koncertceļojums lielā mērā ir palīdzējis novērtēt tās domstarpības, kas bija iezagušās abu tautu savstarpējās attiecībās. Jūsu līdzstrādniekam no vairākām pusēm nācās dzirdēt, ka vācieši priecātos, ja tie šo kori nākošā gadā dzirdētu atkal, lai ne vien baudītu latviešu mākslu, bet arī tālāk izveidotu abu tautu draudzīgās attiecības.

Vācu mūzikas speciālisti dod necerēti augstu novērtējumu T. Reitera un viņa kora meistarībai. Jauns atklājums ir līdz šim tikpat kā nepazīstamā latviešu kora kultūra. Īpaši vācu kritiķi izceļ Maestro talantu: T. Reiters zīmīgi raksturojošiem žestiem vada kori kā instrumentu, no kura viņš prot izvilināt drīz mīkstus, sirsnīgi maigus, drīz kaislīgi spēcīgus toņus. Brīžam tās ir svētsvinīgas ērģeļu skaņas, brīžam tās šķiet kā maigi stīgota arfa un tālu zvanu atbalsis, uzsver Leipciņas koncerta apjūsmotājs Kurts Šverts.

Kēnigsbergas atvadu koncerta vērtētājs Valters Grigats rezumē: Reitera kora tehnika, disciplīna un kultūra stāv pāri katrai uzslavai. Šo balsu skaņas raksturs skaidrs, gaišs un metālisks. Tam piemīt milzu izteiksmes bagātība, kas brīžiem atgādina Donas kazaku virtuozi, bet kas tomēr neapmierinās ar to vien. Skaņu atēnojumu pakāpes no *dvesta pianissimo* līdz mirdzošam *forte* ir bezgala

smalkas, drīz mīksts un maigas, drīz spēcīgas un svinīgas, tad tumši noslēpumainas un gaišu gaviļu pilnas.

D e s m i t a i s koncertbrauciens - 1938. gada jūnijs. T. Reiters ar savu kori dodas uz Igauniju, lai piedalītos Vienpadsmitajos igauņu Dziesmu svētkos Tallinā. Salīdzinot ar iepriekšējiem ārzemju apmeklējumiem, šis ceļojums ir pats mazākais. Dziesmu svētkos notiek līdzīga kora sacensība mūsu dziesmu karam. Reiterieši godam aizstāvējuši latviešu kora kultūru. E. Ramats raksta: Balsu kultūras, kā arī tehniskā izstrādājuma ziņā Reitera koris pēc igauņu laikraksta novērtējuma ieņēma pirmo vietu.

V i e n p a d s m i t a i s koncertbrauciens - 1939. gada marts/aprīlis. Koris koncertē Londonā, Ņūportā, Kardifā, Svonsijā, Parīzē, Antverpenē un Briselē.

Pēc koncerta Londonā (Queen's Hall) recenzenti sajūsmināti apbrīno latviešu dziesmu savdabību un T. Reitera muzikālā snieguma daudzkrāsainību. The Times raksta: Viņi ir lokans instruments, atsaucīgs uz katru sava meistarīgā un ierosinošā diriģenta izteiksmīgo mājienu. [...] T. Reiters neapšaubāmi ir ļoti lietpratīgs kora vadītājs - cilvēks ar plašu muzikalitāti. Triumfāli panākumi Reitera kori pavada arī koncertos Ņūportā, Kardifā un Svonsijā. Parīzes klausītāji, salīdzinoši ar iepriekšējiem, kori uzņem nedaudz atturīgāk. Bet tomēr arī šajā reizē kora sniegums kritiķu vērtējumos saņem atsaucīgus un patiesi cildinošas uzslavas. Tie pauž vislielāko cieņu reiteriešiem un latviešu dziesmai. Anrī Aimē raksta: Reti gadās sastapt tādu tembru svaigumu un tādu stila dzidrumu kā Reitera korī. Bet komponists Luijs Obērs apgalvo, ka tas nebija vienīgi brīnišķīga mākslinieciskā noskaņojuma vakars, bet svaiguma brāzma, kas pacilā un šķīsta dvēseles.

Spožu panākumu saulē aizrit arī koncerti Antverpenē un Briselē. Briseles kritiķis Ernests Klosons atzīstas: Teiksim atklāti - mēs vēl nekad neko tamlīdzīgu nebijām dzirdējuši. Bet Antverpenes vīru kora Lassales Kring diriģents F. C. d'Hajers (d'Haeyer) savā pateicības vēstulē Reitera korim

raksta: Reitera koris ir tīrākā spožuma dārgakmens; tas simbolizē tautu, kura miermīlībā un mīlestībā dzied par savu atgūto brīvību.

Dziesmu svētku virsdiriģents

Dziesmu svētku tradīciju attīstībā T. Reitera ieguldījums izpaužas divos virzienos - kā visdiriģentam un kā vispārējo Dziesmu svētku un novadu dziesmoto sarīkojumu organizētājam.

T. Reitera virsdiriģenta spēju pašapliecinājums aizsākas 1922. gadā Pirmajos latviešu jaunatnes Dziesmu svētkos Rīgā. No šī brīža līdz pat 1943. gada vasarai nebūs neviena lielāka kopkora pasākuma Rīgā bez T. Reitera un viņa kora piedalīšanās. Virsdiriģentu pienākumus šajos svētkos organizatori uztic P. Jozuum, E. Melngailim un iesācējam T. Reiteram. Bet P. Jozuus slimības dēļ nepiedalās, un kopkoris nonāk divu jaunu diriģentu rokās. E. Melngailis vēlas diriģēt tikai savus skaņdarbus, tādējādi T. Reitera pārziņā atstājot citu komponistu dziesmas. To vidū ir E. Dārziņa Mēness starus stīgo, J. Vītola Gaismas pils, kuras ir arī Reitera kora koncertu stūrakmeņi un viņa tālākajā virsdiriģenta darbībā paši iemīļotākie opusi. Visu savu radošo mūžu diriģents ir uzticīgs J. Zālīša daiļradei.

1923. gada 16., 17. jūnijā T. Reiters tiek lūgts uzņemties virsdiriģenta pienākumus Rīgā vispārējo latviešu Dziesmu svētku 50 gadu piemiņas Dziesmu dienu koncertos Esplanādē. T. Reitera virsvadībai uzticēti grūtākie opusi - J. Zālīša Birtaliņas un Biķeris miroņu salā kopkora pirmatskaņojumi. Minētās partitūras T. Reiters iesaka iekļaut arī VI un VII Dziesmu svētku programmās, saglabājot savas tiesības tās diriģēt. Vēl Maestro virsvadībā Dziesmu dienu koncertos izskan E. Dārziņa Sapņu tālumā un Mūžam zili, kā arī J. Vītola Gaismas pils un A. Jurjāna apdarinātā Pūt, vējiņi, bez kurām T. Reitera diriģenta būtība gan Reitera korī, gan Dziesmu svētku kopkora vadībā nav iedomājama.

Toreizējais kritiķis J. Cīrulis uzsver, ka T. Reiters, tāpat kā E. Melngailis, pārstāv mūsu labākos kordiriģentus. J. Cīrulis atzīst, ka T. Reitera izpildījumi smalkāki niansēti, ritmiski skaidri un noteikti; viņa noteiktais diriģenta žests (vienmēr ieturēts parastā takts figūrā) lielai masai viegli uztverams un saprotams, ko rādīja kora un diriģenta saprašanās vienā no grūtākajām dziesmām - A. Kalniņa "Divi gāju balodīši", kurā koris parādīja savu vieglumu un rituma elastību.

1932. gada 30. septembrī T. Reiters plašā mūzikas darbinieku kopsapulcē tiek ievēlēts VI latviešu vispārējo Dziesmu svētku pagaidu rīcības komitejas sastāvā. Visos turpmākajos gados T. Reiters īpaši interesējās par dziesmoto sarīkojumu repertuāra jautājumiem. T. Reiters kopā ar P. Jozuusu kā vienīgie Latvijas pārstāvji tiek deleģēti VI Dziesmu svētku jaundarbu konkursa žūrijā. Lielākā daļa VI Dziesmu svētku repertuārā ietvertu partitūru pirmatskaņojumi uzticēti tieši T. Reiteram, tādējādi ļaujot arī praksē pamatot savu vērtējumu. Arī visu tālāko Dziesmu svētku jaundarbu konkursos Maestro labprāt uzņemas prēmēto skaņdarbu pirmatskaņojumus. T. Reiters vienmēr aizstāv sava laikmeta kompozīcijas tehnikas līmenim atbilstošāko, mākslinieciski pilnvērtīgāko partitūru uzņemšanu svētku koncertprogrammās. Diriģents visu savu māksliniecisko mūžu bijis

uzticīgs jaunāko skaņražu muzikālo ideju rosinātājs, viņu jaundarbu pirmatskaņotājs gan sava kora, gan Dziesmu svētku kopkora daudzajos koncertos. T. Reiters paver debijas iespējas Ā. Ābeles, V. Dārziņa, J. Graubiņa, J. Kalniņa, J. Norviļa, H. Ores, H. Pavasara, M. Zariņa un daudzu citu autoru daiļradei.

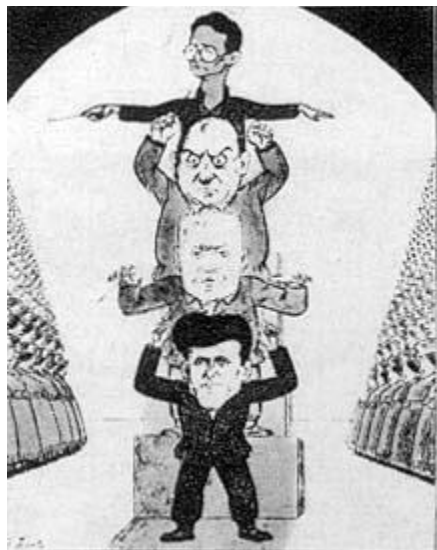
Sākot ar 1924. gadu, T. Reiters ik vasaru saņem uzaicinājumus uzņemt novadu, apgabalu Dziesmu svētku un Dziesmu dienu muzikālo pasākumu virsvadību. Nenogurdināmais mūziķis kā virsdiriģents iepriecinājis klausītājus un dziedātājus vismaz 22 novadu svētkos. Šajos it kā maznozīmīgajos provinces svētkos T. Reiters nekad nav ieradies tikai "izrādīšanās" dēļ. Visi koncerti gatavoti ar diriģentam raksturīgo maksimālismu un nepiekāpību mākslinieciskajās prasībās. Pavirša sagatavotība nekad nav bijusi viņa dabā.

T. Reitera atskaņojumi Dziesmu svētku koncertos vienmēr ir izcili, par ko liecina arī kritiķu atsauksmes, vienmēr uzsverot diriģenta stājas un muzikālo nodomu trāpīgumu, viņa roku izteiksmību.

Kopkoru dalībnieku rindās daudzkārt skanējis teiciens: Kad Reiters paceļ zizli, mēs sevi vairs nepazīstam. Tad iet kā uz spārniem. Tik viegli ir dziedāt!...

Tāpat Reitera koris ņēma aktīvu līdzdalību Dziesmu svētku un Dziesmu dienu kustībā: skanīgajos kopkoru sarīkojumos 1922. un 1923. gada vasarā, VI - IX Vispārējo latviešu Dziesmu svētku grandiozajās norisēs.

Interesanti ir Vispārējo Dziesmu svētku laikā presē iespiestie V. Zosta un J. Dreslera zīmētie virsdiriģentu šarži:

"VII Dziesmu svētku virsdiriģenti" - V. Zosta draudzīgs šaržs

"VIII Dziesmu svētku virsdiriģenti" - V. Zosta draudzīgs šaržs

"Teodors Kalniņš" - J. Dreslera draudzīgs šaržs

"IX Vispārējo Dziesmu svētku virsdiriģenti" - V. Zosta draudzīgs šaržs: Teodors Reiters – zemnieks, Emīlis Melngalvis – miesnieks, Teodors Kalniņš – aristokrāts.

Trimdas gadi

1944. gada oktobrī T. Reiters kopā ar dēlu Leonu atstāj Latviju. Kādi tad bija šie pēdējie gadi diriģentam un viņa korim dzimtenē?

40- tie gadi nāk ar lielām pārmaiņām sabiedriski politiskajā dzīvē, kuras skar arī T. Reitera personību un radošo darbību. Kādreizējā vara un noteikšana no diriģenta rokām pamazām izslīd. Operteātrī visu māksliniecisko procesu aizvien uzmācīgāk virza partijas un valdības pilnvarotie funkcionāri. Mazinās arī diriģenta loma simfoniskās mūzikas dzīvē. Neskaidra ir kora nākotne... Visu šo pārmaiņu rezultātā Maestro manāmi ieraujas sevī. Teātrī, orķestrī, korī viņa personību vairs neapvīj kādreizējais labestīgais oreols.

Reitera kora darbības noslēguma posms kopumā saistīts ar visu ievērojamāko, laika garam atbilstošāko, ko glabā latviešu kora literatūra gan klasiskajā, gan laikmetiskajā bagātību pūrā. 40-to gadu sākumā komponisti radījuši neaizmirstamus patriotiskus opusus: Alfr. Kalniņš - dziesmas Svētā, dārgā Latvija un Svešumā klīstot, E. Melngailis Latgale mīļā, L. Garūta - kordziesma Aizgājušie un daudzi citi. Minētos skaņdarbus un vēl citus opusus atskaņo tieši Reitera koris. Bet visspilgtāk kara gadu jaunumus pārstāv L. Garūtas viens no visdziļāk izjustajiem, pārdzīvotajiem opusiem - kantāte Dievs, Tava zema deg! (A. Eglīša poēzija). Tās neaizmirstamais pirmatskaņojums Vecajā Ģertrūdes baznīcā 1944. gada 15. martā ir pats nozīmīgākais, mākslinieciski augstvērtīgākais Reitera kora un reizē visas latviešu mūzikas kara laika sasniegums. Pēdējais Reitera kora koncerts Latvijā izskan 1944. gada 17. jūnijā...

Kā dižajam māksliniekam dzīve iegrozās trimdā?

1945. gada sākumā T. Reiters izkārtu sev un dēlam apmešanās atļauju Zviedrijas galvaspilsētā Stokholmā. Diemžēl atrast savai profesijai un bijušajam augstajam stāvoklim atbilstošu darbu zviedru mūzikas pasaulē ir neiespējami. Diriģentam jāsamerinās ar pieticīgo nošu pārrakstītāja amatu galvaspilsētas koncertnamā. Diemžēl - līdz pat mūža beigām...

Bet, sākdams morāli un materiāli nostabilizēties, Maestro sāk domāt par jauna kora dibināšanu... Pateicoties savai neizsīkstošajai enerģijai un gribasspēkam, T. Reiters jau 1945. gada 22. maijā var uzsākt topošās vienības pirmo mēģinājumu. Un tā, spītējot visām grūtībām, ir piedzimis otrs Reitera koris. Pirmais kora nopietnākais pasākums - 18. novembra valsts svētku koncerts, atskaņojot piecas latviešu skaņražu dziesmas (V. Dārziņa "Birzēm rotāts Gaiziņš", J. Norviļa "Balsis", J. Vītola "Gaismas pils", "Jūriņ' prasa smalku tīklu" J. Graubiņa un "Aiz upītes es uzaugu" A. Jurjāna apdarēs).

Kora sastāvs pakāpeniski palielinās (sākumā pieteicās tikai 18 interesenti). 1946. gada sākumā tas jau tuvojas sešiem desmitiem. Kora pirmais patstāvīgais koncerts notiek minētā gada 5. maijā Stokholmas koncertnama mazajā zālē. Un tā, līdzīgi Rīgas Reitera korim, arī trimdas koris publikas priekšā vienā sezonā stājas ar vismaz divām patstāvīgām koncerprogrammām.

Piecdesmito gadu sākumā dziedoņi, kuru sastāvs visumā nemainīgs, ir apguvuši apmēram 70 partitūras. Līdzās latviešu skaņražu a cappella kora mūzikai, kora repertuārā ietverti arī lielāki vokāli instrumentāli darbi, tostarp - nozīmīgi cittautu mūzikas paraugi.

Trimdas Reitera koris koncertē arī citās Zviedrijas pilsētās - Upsalā (1949. gada 28. maijā), Čēpingā (29. maijā), Vesterosā (30. maijā). Bet 1950. gada novembrī T. Reiters ar savu kori dodas pirmajā pēckara gadu ārzemju koncertturnejā uz kaimiņzemi Norvēģiju. 1954. gada pavasarī koris apciemo Dāniju, uzstājoties Kopenhāgenā. Visos koncertos kora sniegums gūst pozitīvas atsauksmes un vērtējumus. T. Reiteru atkal mīl, cienu un gaida...

T. Reiters ir it kā atguvis to, ko zaudēja dzimtenē. Reiterieši daudz koncertē, arī ceļo. Atjaunojušās arī vecā kora tradīcijas iekšējā pašpārvaldē, skaisto Ziemassvētku un citu kora svinību brīžos, kopš 1952. gada atdzimusi svinīgā solījuma parakstīšanas procedūra, kora nozīmītes piešķiršanas akts.

Diemžēl trimdas gadus diriģentam nākas piedzīvot arī sarūgtinājuma brīžus. Šajos gados Maestro tikai vienu vienīgu reizi var sevi apliecināt kā operdiriģents. Tas notiek 1952. gada 20. jūnijā Stokholmas Karaliskās operas namā, kurā skan E. d'Albēra Ielejas izrāde igauņu solistu sniegumā. T. Reiters veicis partitūras rūpīgo sagatavošanu, pēc sensenās tradīcijas piesaistot tautas skatos arī visus sava Stokholmas kora dalībniekus. Muzikālais sniegums ir augstvērtīgs. Dagens Nyheter recenzents apjūsma baltiešu mākslinieciskās tieksmes, viņu talantus. T. Reitera talantu augsti novērtē arī citu avīžu mūzikas kritiķi. Bet... diemžēl tālāku perspektīvu šajā sfērā Maestro nerod.

Arī koris vairs nesniedz to gandarījumu, kāds bija Rīgā... Kā atzīst reiterietis Andris Vītoliņš, tad īstu apmierinātību ar savu dziedātāju balsu sastāvu Maestro izjutis reti. Kādā vēstulē, kura rakstīta savām neaizmirstamajām koristēm Rīgā, diriģents atzīstas: Raudu, raudu, skatīdamies Jūsu acīs. Jo, redzot Jūs, es gribu būt pie mūsu kopējā mākslas darba, pie šī lielā, skaistā mākslas kalna, kurā mēs visi kopīgi centāmies augšup tikt! Šinīs gados man daudzreiz ir rakstīts no Anglijas un Velsas un taujāts par mums visiem un mūsu likteņiem, un, kad biju Londonas Dziesmu svētkus vadīt (1951), tad arī profesors Morgans no Kardifas bija iebraucis mani satikt. Kādu ceturtdaļstundu mēs nevarējām ne vārda izrunāt - tikai asaras abiem lija aumaļām... [..] Man ir no 1945. gada arī šeit Stokholmā koris, bet es to nemīlu un nevaru mīlēt tā kā Jūs...

Tāpat Reitera koris ņēma aktīvu līdzdalību Dziesmu svētku un Dziesmu dienu kustībā: skanīgajos kopkoru sarīkojumos 1922. un 1923. gada vasarā, VI - IX Vispārējo latviešu Dziesmu svētku grandiozajās norisēs.